

LATİN DANSI

**Borges, Cortazar, Onetti,
Galeano**

Zeki Z Kırmızı

2020-2022

©

Sunuş

İçindekiler

1. *Jorge Louis Borges* 4
2. *Juan Carlos Onetti* 17
3. *Julio C3rtazar* 26
4. *Eduardo Galeano* 35

Sonuç 44

Kaynaklar 45

JORGE LOUIS BORGES

(1899-1986, Arjantin)

Borges, Jorge Louis; Alçaklığın Evrensel Tarihi (*Historia Universal de la Infamia, 1935, Öykü*), Çev. Celal Üster, İletişim Yayınları, Beşinci Basım, 2019, İstanbul, 145 s.
Kronoloji, s. 9-30
Önsöz, James Woodall, s. 31-43

*

Borges, Jorge Louis; Alçaklığın Evrensel Tarihi (*Historia Universal de la Infamia, 1935, Öykü*), Çev. Zeynep Çağlayan, Logos Yayınları, Birinci Basım, Ağustos 1990, İstanbul, 148 s.

*

Borges, Jorge Louis; Düşsel Varlıklar Kitabı (*El libro de los seres imaginarios, 1967, Anlatı*), Çev. Celal Üster, İletişim Yayınları, Üçüncü Basım, 2018, İstanbul, 285 s.

(2019)

*

Borges, Jorge Luis; Ficciones: Hayaller ve Hikâyeler: Toplu Eserleri 1 (*Ficciones, 1944, Öykü*), Çev. Tomris Uyar/ Fatih Özgüven, İletişim Yayınları, Birinci Basım, 1998, İstanbul, 163 s.

*

Borges, Jorge Luis; Alef (*El Aleph, 1949, Öykü*), Çev. Tomris Uyar/ Fatih Özgüven/ Pal Bayaz Charum/ Fatma Akerson, İletişim Yayınları, Dördüncü Basım, 2018 İstanbul, 195 s.

*

Borges, Jorge Luis; Öteki Soruşurmalar (*Otras Inquisiciones, 1952, Deneme*), Çev. Peral Bayaz Charum/Türker Armaner, Fatih Özgüven/ Pal Bayaz Charum/ Fatma Akerson, İletişim Yayınları, Dördüncü Basım, 2018 İstanbul, 195 s.

*

Borges, Jorge Luis; Yaratan (*El Hacedos, 1960, Şiir*), Çev. Peral Bayaz Charum/Ayşe Nihal Akbulut, İletişim Yayınları, Birinci Basım, 2011, İstanbul, 98 s.

*

Borges, Jorge Luis; Gölgeye Övgü
(*Alçaklığın Evrensel Tarihi, Historia Universal de la Infamia, 1935; Sonsuzluğun Tarihi, Historia de la Eternidad, 1936; Kurgular/ Yolları Çatallanan bahçe, Ficciones/ El Jardin de Senderos Que se Bifurcan, 1941; Kurgular, Ficciones, 1944; Hileler, Artificios, 1944; Alef, El Aleph, 1949; Yarattıcı, El Hacedor, 1960; Gölgeye Övgü, Elogio de la Somba, 1969; Kaplanların Altını, El Oro de los tigros, 1972; Demir Sikke, La Moneda de hierro, 1976; Gecenin Öyküsü, Historia de la Noche, 1977; Rakam, La Cifra, 1981; Shakespeare Belleği, La Memoria de Shakespeare, 1984; Komplocular, Los Conjurados, 1985, Şiir + Öykü*), Çev. Münir H. Göle, İletişim Yayınları, Birinci Basım, Mart 1992, İstanbul, 372 s.

Bibliyografya, Haz. Münir H. Göle, s.369

*

Borges, Jorge Luis; Bir Ada Bir Kıta (*Introduccion a la literatura inglesa, 1965; Introduccion a la literatura norte-americana, 1967, Deneme*),
Çev. Celal Üster,
Can Yayınları, Birinci Basım, Mayıs 1995, İstanbul, 170 s.

(2020)

Jorge Luis Borges'le Konuşmalar¹

Borges okumamın sonuna geliyorum yavaş yavaş. Kapsamlı bir söyleşiler kitabı elimde epeyce süründü. Biraz kopuk bir okuma oldu ama Borges için önemli bir kaynak kitap Richard Burgin'in derlemesi.² Özellikle ABD'de topluluk önünde yapılan söyleşiler biraz hafif olsalar da genelde Borges'in yazısının ipuçlarını veriyor kitap. İşime yarayacak. Borges hakkında yazacağım yazı için ilk başvuracağım kitap olacak **Konuşmalar**.

Ama hemen belirtiyim ki Borges'le tüm okumalarım karşım yıldızım barışmadı. Değerini kavramıyor değilim ama...

¹ 2021 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

² Burgin, Richard, Der.; **Jorge Luis Borges'le Konuşmalar** (*Conversations with Jorge Luis Borges*, 1998), Çev. Osman Akınhay, Agora Kitabevi yayınları, Birinci basım, 2017, İstanbul, 313 s.

Brodie Raporu³

Borges toplu okumam sona doğru yaklaşıyor. Türkiye yayıncısı İletişim'in önceki Münir H. Göle çevirilerini yenilediğini, Borges yapıtlarını yeni çevirmenleriyle yeniden bastığını yazmış mıydım, anımsamıyorum. Bugün bitirdiğim kitabı **Brodie Raporu**⁴. Borges'in üçüncü öykü kitabı. 11 öykü içeriyor. Günümüz dolaylı ve uzak anlatımlı ünlü yazarların tutumlarını Borges'e bağlamak olanaklı sanki. Anlatılarının birçoğunda Borges olarak kendini göstermekten (Alfred Hitchcock gibi) hoşlanan yazar bunu kurguya yedirerek, kendini kurgunun koşullu girdisine dönüştürerek yapmıyor. Konuk yazar olarak göstermeyi seviyor kendini. Sanki tüm bunlar, yazarlığı, yazma eylemi, yazı, okur arasındaki dalgalı devini rastlansal ve bükümlü bir oyun gibi. Aslında böylesi bir yaklaşımı yadsıyacak koca birikimiyle baş etmenin kendince çözümü ya da yolu olmalı bu. Yani alçakgönüllülük. Sanki seçeneksizlikten alçakgönüllüdür Borges ve belki aynı nedenle anlatıyı da yaşamla birlikte çıkışsız yolağına (*labirent*) sürükler. En çok sakındığı şey anlatının arkasına çatışkı (dram) yerleştirmek. Bunu yapınca anlatısını duyguları ayraç içine alınmış *trajedi* olarak algılamak okur açısından kaçınılmaz oluyor. Ama onun *trajedi* vurgusu sessizlikle geçirilmiş, alabildiğine indirgenmiş bir vurgu.

Tüm bu ve benzeri nedenlerle ardılı büyük dünya yazarları üzerinde etkisi korkunç demeyeceğim ama büyük oldu ve bu etki hesaplansızdan üstlenilen bir etki oldu bana göre. Cortazar'dan Calvino'ya usumuza takılabilecek birçok dünya yazarı hiç borçlu olmasa da (yazınsal, *poetik* anlamda) ona borçlu olduğunu düşünür, düşünmektedir. Yazınbilimi, eleştiri böylesi bir olguyu nasıl ele aldı, almalı? Benim de sorum bu.

Bu girişi yapmamın nedeni ise herkesin güçlü etki aldığı Borges'in benim derimin üzerinden kayıp gidivermesi. Sorun bende olmalı. Bir, bir buçuk yıllık okumamda Borges'le arayı düzeltmedim onca çabalamama karşın. Ki yazınsal anlayışı (*zekâ*) onca önemserim ve Borges'in yaratıcı anlayışı ve saklı karayergisinden (*ironi*) tartışmasız büyülenmişken (!). Kilit sözcük 'büyü' olmasın, daha çok da 'büyü beklentisi'. Borges okumam bitince bu düşüncelerimi ya Borges'i (ikinci kez) öldürene ya da Borges'ce öldürülene değin ilerleteceğim. Belki yersiz anlamsız bir düello olacak bu ama bana olmasa da Borges'e yakışacak gibi.

Calvino 60'larda bir yazısında⁵ 20. yüzyıla damga vuran üç '*labirent*' etkisinden dem vururken birini Borges olarak gösteriyor. Birinci çizgi Yeni-Rabelais'ci-diller karmaşası temelli-gotik-barok çizgi (Queneau, Gadda ve uzantısında Nabokov, Grass, vb.), ikinci çizgi diller karmaşası temelli-ansiklopedik-entelektüel çizgi (Musil, vb.). "*Bu sonuncusu da, gene geometrik yapıyı temel alan (ama yalnızca kompozisyonun iç çizgilerinde) 'Stravinski tarzı' pastişe eklenir. Buna karşılık, fantastik malzemeler, edebiyat kültüründen alınmıştır (ilahiyatçılar ve kahin-yazarlardan alınmış olsa da mistik olmayan bir evren imgesi kurmaya çalışan Borges gibi.*"

³ 2022 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

⁴ Jorge Luis Borges; **Brodie Raporu** (*El Informe de Brodie*, 1970), Çev. Yıldız Ersoy Canpolat, İletişim yayınları, İkinci basım, 2015, İstanbul, 131 s.

⁵ **Labirente Meydan Okuma** (1962): "Yeni Bir Sayfa", (*Una pietra sopra*, 2002) içinde, Çev. Kemal Atakay, Yapı Kredi yayınları, Birinci basım, 2008, İstanbul, s.120.

Borges ve Ben⁶

Türkçe'de ilk Borges çevirisi mi Celal Üster'inki?⁷ Değil. 80'li yıllarda Borges Tomris Uyar'ın önce **Ölüm ve Pusula** (1982), sonra Fatih Özgüven'in **Yolları Çatallanan Bahçe** (1985) çevirileriyle girmiş Türkçeye. Arkasından Celal Üster **İngiliz Edebiyatı Tarihi**'ni çevirmiş (1987), aynı dönemde Münir H. Göle çevirisiyle **Kum Kitabı** çıkmış (1988). Yani 90'lar öncesinde üç-dört kitabıyla yeni yeni tanıdığımız bir Borges söz konusu. Sanırım dünyada tanınması da oldukça geç, belki az daha öncesidir. Tabii Celal Üster, Tomris Uyar, Fatih Özgüven çevirileri İngilizceden ama yetkin çeviriler... **Borges ve Ben**, toplu Borges okumamın son yapıtı. Aslında bir derleme. Üster, Borges'in 1970 yılında kaleme aldığı **Bir Özyaşamöyküsü Denemesi**'ni eksene almış, arkaya da üç önemli öyküsünü eklemiş: **Borges ve Ben** (1956), **Yaratan** (1958), **Öteki** (1975).

Kum Kitabı'nda (1975) Yazarın Notu'ndan alıntıyı ben de buraya alıyorum: “Ne benim için hiçbir anlam taşımayan seçkin bir azınlık için yazıyorum ne de ‘kitleler’ diye tapınılan o platonik varlık için. Demogogun gözünde çok değerli olan bu iki soyutlamaya da hiç inanmıyorum. Ben kendim ve dostlarım için yazıyorum, bir de zamanın geçmesini kolaylaştırmak için.”

Borges yazını için önemli ipuçları taşıyan özyaşamöyküsünü, ileride fırsat bulursam toplu Borges değerlendirmem için kaynak olarak kullanacağım. Yapabilirsem...

⁶ 2022 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

⁷ Jorge Louis Borges; **Borges ve Ben** (*Autobiografía 1970, 1999*), Çev. Celal Üster, AFA yayınları, Birinci basım, 1988, İstanbul, 110 s.

Kum Kitabı⁸

Borges toplu okumam önemli öykü kitaplarından *Kum Kitabı*⁹ ile sürüyor. Yıldız Ersoy Canpolat'ın çevirisiyle yazınsal tadı katlanan bu İletişim Yayınevi baskısında da diğer Borges kitaplarının başında yer alan James Woodall'ın uzun yazısı var. Öykü kitaplarında kendi öyküleri üzerine küçük yorumlar yapan ve kendisiyle öyküsü arasındaki ilişkiyi hep tanımlayan Borges elbette bu kitabın sonuna da böyle bir ek koymuş. Bunun Borges'teki anlamı, yazar Borges'i bir imza olarak sunmak değil. Çünkü öykülerini okuyan bilir. Kendisi içtenlikle çevrelenmiş öykü ortamı içerisine neredeyse varlığıyla, düşünceleriyle doğrudan, hatta *palas pandıras* katılan biri ve öyküdeki varlığı; gösteren, uzaktan imleyen olarak değil de daha çok öyküyü kendi yazma edimiyle ilişkilendiren, öyküsüne okurun bulunduğu yerden, oradan bakan ve tartışmaya açan biri. Sanki öykü ona karşın (*rağmen*) oradadır. Karşısında şaşırma, düşünme, yargılama hakkını öyküyü yazan biri gibi değil de dışarıda kalan tüm *diğerleri gibi ve denli* kendine tanımaktadır.

İleride Borges yazımda öykü uygulayımı (*teknik*) üzerinde durmam, düşünmem gerektiği açık. Büyük etkisini hakkında yaratılmış söylenden (*mit*) çok, bu yazı uygulama biçiminden, kendi varlığını yazısının karşısında silmek değil de yükseltmek ve göstermekten sağladığını düşünüyorum (şimdilik). Ama bunu özbeğeniyle (*kibir*) karıştırmamak önemli. Öte yandan onu Borges yapan, sırtını dayadığı, üstelik da *akademik* gerekçeyle değil insancıl içtenlik ve yalınlıkla üstlendiği kimi içeriklere, izleklere hep bağlı kaldı ve bunların küçük dizinini (*liste*) oluşturmak hiç de zor değil. Dolayısıyla somut imgeleyimin, sanatsal anlatımın genelde yoğunlaştığı geleneksel eğilimin tersine kaçak, ele geçirilemez imgeleyimin yapıtında ağırlıklı bir tutum olduğunu görmeliyiz. Günümüzde anlatım uygulamaları açısından etkisi çok büyük. Yaşadığımız gerçekliğin betimlemeleri (*tasvir*) üzerinden kendimizi gerçeklik ötesi (*metafizik*) bir evrende bulmak yönetsel açıdan anıştırıyor olsa da Borges'de ilk terim algıladığımız gerçeklikten çok doğal ortamında başlatılan anlatma-anlatan-anlatılan *biz bizeliğiyle* çatılıyor. Buradan taşmaktadır öykü. Bunu Yenidendoğuş (*Rönesans*) öncesinde Avrupa'da yükselen sözün yazıya evrilme kavşağındaki bir uygulayımın bilinçle yeniden devreye alınması olarak yorumlayabiliriz. Borges, yazdıklarının anlatmakla ilgili ve sınırlı olduğunu vurgulamaktan zevk alan birisi. İnsanlar insanlara öyküler anlatırlar. Kim, kime, ne, nerede, ne zaman, nasıl mı? Ne önemi var? Bu sorular biricik varlık gerekçemizi, öyküler anlatan ve öyküler anlatılan bir tür olduğumuzu gözden kaçırabilir. Öykünün kendisi bile değil öyküyü saran kuşatan edimselliktir olma gerekçemiz. Borges de belki yalnızca bunun inanmışıdır, kendisini şu ya da bu biçimde inançlı göstermekten haz duysa da. Onun düşlemi (*fantezi*) içkin amacıyla ve okur (dinleyici) üzerinde yaratacağı kısa dönemli etkiyle sınırlı. Bunu üstelik öğretmek için yapmaz. Bu öykü ilginizi çekti mi? Çektiyse benzer başka öykülerim de var. İşte, buyrun!

İzlek dizininden söz etmişim. Germanik söylen ve onun kuzey, Anglosakson kolu öykülerine bir biçimde girer. Orta çağ'a özgü ekinsel, gizemcil nesne, simge, söylemleri sıkça başvuru kaynaklarından biridir. Gerçek ya da düşsel el yazmaları da... Felsefenin varlık sorunu, sonsuzluk kavramı, sonsuz döngüler, büyülü söz-cük, koşutlu evrenler, ama tümünü çevreleyecek biçimde döngüsellik kavramı yazılarının karanlık rüzgârını sağlıyor. Tabii kendisini ilmeklediği daha çok da İngiliz geleneğinden yazarlar, düşünürler...

⁸ 2021 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

⁹ Jorge Luis Borges; *Kum Kitabı* (*El Libro de Arena*, 1975), Çev. Yıldız Ersoy Canpolat, İletişim yayınları, Altıncı basım, 2018, İstanbul, 143 .

Öteki öyküsü onun klasiklerinden biri olmalı. Yaşlı Borges Boston'un kuzeyinde, Cambridge'de genç Borges'le karşılaşır. **Yorgun Bir Adamın Öyküsü** için ise Borges, kitabın en dürüst ve hüzünlü öyküsü, diyor. Bense, bir öncesinde okuduğum şiirlerinin tadı damağımda, Borges'in karşısında kendi yerimi arıyor, onun gördüğü neyi göremediğimi hâlâ düşünüp duruyorum.

Yedi Gece¹⁰

Borges'in **Yedi Gece**'si¹¹ 1977 yılı Haziran-Ağustos aralığında Buenos Aires'te yaptığı konuşmaların derlemesi. Önce korsan derleme olarak basılmış. 1980 yılında ilk basımı Meksika'da yapılmış.

Borges'inengin, evrensel, kucaklayıcı birikimi ve neredeyse içeriden bildiği Avrupa ekini donatısı daldan dala atlayan neşeli ve yaratıcı anlayışıyla bir araya gelince sohbetlerine gerçekten doyum olmuyor. Aslında sıkı bir eleştirel çözümlenmeye ne denli dayanırlar, söylemek zor. Örneğin, İngiliz ve Amerikan Yazını üzerine önceki çalışması (yine Celal Üster çevirisinden okumuştum) son derece kişisel ve yetersizdi. Ama bu yedi denemeden hoşlandığımı, keyif aldığımı söylemeliyim. Düzey düşürmeden bir tür yazınsal dedikodu yaptığını söylemek elbette haksızlık olur. Bazen öyle ince bir yerinden konuyu yakalayıp özgün bir yargı üretiyor ki insan Borges birikimi ve bireşimleme gücüne hayran kalıyor.

Söyleşiler şöyle:

- *İlahi Komedy*
- *Karabasanlar*
- *Binbir Gece Masalları*
- *Budacılık*
- *Şiir*
- *Kabala*
- *Körlük*

Özellikle *Dante* okuma ve yorumlarının özel ve dikkate değer olduklarını düşünüyorum. Tarihi şiirden ayrı düşünmeyen Borges, şiirdeki '*anlat*' ögesini çokça önemsiyor, değerli buluyor. Dante, bir romanın belki yüzlerce sayfada yaptığı insanı tanıtmayı işini bir anda, bir iki dize içinde yapabiliyor, Borges'e göre. "*Commedia'da Herkes yaşamının tek bir anında, insanın kendiyse sonsuzca yüz yüze geldiği bir anda sonsuzluğa kadar tanımlanır.*" (24) Ayrıca Dante'nin kendini Komedy'da (1320) yerleştirdiği yerle ilgili görüşleri de ilginç...

Binbir Gece'nin sonsuzluk kavramıyla doğrudan ilgisi var. (51) *Nedir Doğu*, diye sorar ve coğrafyanın yaptığı tanımın çelişkili olduğunu ileri sürer haklı olarak. *Doğu* bir '*aşırı uçlar dünyası*' Borges'e göre. (56) **Binbir Gece**'nin Avrupa'da çeviri ve baskı tarihine değinir.

Budacılık'ı anlatırken bedenden bedene geçenin 'tin' olmadığını, bir tür anlıksal varlık, yani *karman* olduğunu söylemesi de ayrıca anlamlı. (72)

Borges şiirin anla(t/ş)ılmasına değil, duyumsanmasına inanıyor. (86) Duyarlı biri her dilden şiirdeki güzelliği duyumsayabilir. Bu görüşü de (benim açımdan) oldukça önemli. Ama şu görüşü değil: "*Bence güzellik bedensel bir duyumdur, bütün bedenimizle duyumsadığımız bir şeydir. Bir akıl süzgecinden geçirmenin sonucu değildir güzellik. Güzelliğe kurallarla erişemeyiz; onu ya duyumsarız ya duyumsamayız.*" (97)

¹⁰ 2022 yılında okunmuş, gözden geçirilmiştir. Zzk.

¹¹ Jorge Louis Borges; **Yedi Gece** (*Siete Noches*, 1977), Çev. Cela Üster, Can yayınları, Birinci basım, 1994, İstanbul, 150 s.

Dantevari Denemeler-Shakespeare'in Belleği¹²

Borges'in Dante üzerine gözlem ve düşüncelerini içeren **Dantevari Denemeler**'in (1982) arkasına 1983'ten önce yayımlanmış önemli üç öyküsü (**Yirmi Beş Ağustos, 1983; Mavi Kaplanlar; Paracelsus'un Günlüğü** ve yayımlanmamış bir öyküsünün (**Shakespeare'in Belleği, 1980**) eklenmiş bu İletişim Yayınevi baskısında¹³. Hemen baştan Peral Bayaz Charum'a yürekten bir teşekkür. Türkçemle onur duymamı sağladığı için...

Yetkin bir 20.yüzyıl Dante okurunun İlahi Komedyaya yorumu olarak özel bir yeri olduğu çok açık, denemelerin. Bir Dante okumasında belli başlı kaynaklardan biri sayılmalı. Çünkü özgün saptama ve yaklaşımlar söz konusu. İçeriden (hem yazın, hem ekin, hem inanç, vb.) derin okumanın dışavurumu... Ona göre Dante başarıyı Beatrice'yle bir kez daha karşılaşma umudunu diri tutmak, fırsatı değerlendirmek için yazıyor. (67) Çünkü "*Bir mutsuzun mutluluğu düşlemesi hiç de tuhaf bir şey değil.*" (67)

Ekli dört öykü ise Borges üzerine yazacak birinin atlamaması gereken bir seçki sayılmalı.

¹² 2022 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

¹³ Jorge Louis Borges; **Dantevari Denemeler- Shakespeare'in Belleği** (*Nueve Ensayos Dantescos, 1982; La Memoria de Shakespeare, 1980; 1989*), Çev. Peral Bayaz Charum, İletişim yayınları, Birinci basım, 1999, İstanbul, 111 s. (9-70; 71-111s)

Atlas

Eski Yazı:¹⁴

Bu benim Borges mitine ilk balıklama dalışım. Önyargı kırma denemem. Üstelik Celal Üster'in olağanüstü çevirisi ve yapıta övgüsüyle. Yanlış anımsamıyorsam, en iyi Borges çalışmalarından biri demişti bir yerlerde.

Evrensel kitaplık düşü, çatısında, sivri kulesinde kimse oturmuyorken hoş geliyormuş demek bana. Belki de en iyi aday olarak (güldürmek için söylüyorum bunu, yanlış anlamayın lütfen) kendimi gördüğümünden. Her neyse... Sonuçta **Atlas**¹⁵ Borges mitolojisini açığa çıkaran bir kitap değil (bence). Geziden, yerden esinlenip bir tür iç dökümü girişimi bu ama biçimde tutmayan, ayrıcalığı doğallık olarak sunan bir eda var. Nazlı bir eda falan değil de (hiç ilgisi yok), onbirinci emri kazır gibi. Ekini (kültür) Zen'lemek, görünmezleştirmek iyi olurdu. Borges bunu yapıyor yapmasına ya, ortalama okur ürküntüsü sürüyor. Bu ekin neçe ekin?

Etkilenmedim, sarsmadı bu kitap beni. Belki özensiz okudum. Belki Borges altyapısından uzaktım. Herkesin yanıldığını düşünemem. Gülünç olur.

Asıl tepkim de olsa olsa oyun kavramıyla ilgilidir. Borgesgiller için sanat inceltilmiş, yanardöner, çekici kılınmış, birikimleriyle göz kamaştırıcı, olanaksız olanaklı kılınışlığıyla havsala dışı bir süsleme sanatı, bir seçkinler oyunu olmasın?

Eh, yeter bu denli haksızlık. Kimle âşık atıyorum ben?

Hoşuma giden bir aktarımı almadan geçemeyeceğim:

"Oscar Wilde, insanın, hayatının her anında, olmuş olduğu her şey ve olacağı her şey olduğunu yazar." (71)

Yeni yazı:¹⁶

Birkaç yıldır süren Jorge Louis Borges okumamı **Atlas**'la¹⁷ sonlandırıyorum. Türkçedeki hemen her şeyini ağırlıklı olarak İletişim Yayınevi¹⁸ baskılarından okudum, bazılarını değişik birkaç çeviriden. Daha önce okuduklarımı bu toplu okumamda yeniden okumadan geçmedim.

Benim çok etkilendiğim birçok dünya yazarının gözünde 20. yüzyıla damgasını vuran bir avuç dünya yazarı arasında gösterilen Borges hakkında bunca okumadan sonra düşüncem değişmedi, bende bir iz bıraksın, bir Borges izi kalsın diye onca çabalamama karşın üzerimde derin derin izler bırakan o sevgili Dünya ve Türk yazarlarının Borges hakkında kanılarına yine de katılamıyorum ve neyi atladığımı kaygıyla düşünüyorum. Yazın eleştiri çizgimin geldiği aşamanın 'yazınsal düşlem' ve 'düşlemsellik'le bir hesaplaşmaya doğru savrulduğunun ayırımındayım. Bu kavramsal hesaplaşmayı yapmadığım sürece Borges'i doğru yerine oturtamayacağım sanırım. Belki düşüncem yine değişmez ama Borges, elbette her şeye karşın yetkin bir yazınsal dışavurum örneği, hem de yabana atılamaz örneğidir. Beni huzursuz eden şeyi sezinlemez değilim aslında. İşin ucu onun pervasız, özgüvenli, şımarık siyaset,

¹⁴ Tarihi belirsiz okumamda aldığım notlar. Zzk.

¹⁵ Borges, Jorge Louis/Kodama, Maria; **Atlas** (1995), Çev. Celal Üster, İletişim Yayınları, Dördüncü Basım, 2010, İstanbul, 106 s.

¹⁶ 2022 yılında okunmuş, gözden geçirilmiştir. Zzk.

¹⁷ Jorge Louis Borges- Maria Kodama'yla birlikte; **Atlas** (*Atlas*, 1995), Çev. Celal Üster, İletişim yayınları, Dördüncü basım, 2010, İstanbul, 106 s., Büyük boy.

¹⁸ Geçen yıldan (2021) bu yana Türkiye'de Borges'i yeni çevirileriyle Can Yayınevi üstlenmiş görünüyor.

toplum, tarih beylik yargılarına değin uzasın hiç istemem. Yapıtını bu türden şeylere harcamayı yani... Ama özünde yazı dediğimiz şey az çok budur. Evrensel durmanın biçimlerinden biri, durmalardan bir durma. Yazarak da gösterdiğimiz şey, nasıl durduğumuz, böyle durarak ne göstermeye çalıştığımız ve kime, niye seslendiğimizdir. Gerçi Borges kendisinin ve dünyanın ona atadığı ve epeyce örtüşen imgesiyle sakınımsız, açık sözlü de görünür. Hatta tuhaftır, alçakgönüllü bile... Ama 20. yüzyılda ermişlik ancak sahte olabilir, diyeceğim de... (Hadi yutayım yine.)

Eğer zaman ayırabilirsem Borges okumamı kısa ya da uzun bir yoruma ilıştirmeyi çok istiyorum. Bu kuşkusuz yine Borges'le değil kendimle yüzleşmelerimden biri olacaktır.

Çoğu nitelikli aydın, yazar kendisiyle ilgili yaratılan söylencenin (mit) tuzağına düşmemek için çaba göstermiş, kapana yakalanmamak için akla kararı seçmiştir. Borges ise kendisiyle ilgili, özellikle Avrupa'dan (Fransa) şişirilmiş söylenceyi üstlenmekle kalmamış, dibine değin de kullanmıştır, ama yanlış bir izlenim vermek istemem, son derece ustalıkla, usla, bireşimleyici anlayıyla...

Eşsiz bir ustalık gösterisidir Borges çağdaş yazarlar içinde. Bu da değerlidir üstelik, hiç küçümsemem. Uzatmadan hemen araya küçük bir bilgi kırıntısı. 1928 doğumlu Arjantinli yazınbilimci, eleştirmen *Noé Jitrik*'in¹⁹ kim olduğunu bilen bilir, üstelik benden kat be kat iyi. Arjantin yazınının eleştirel tarihi adlı yapıtı çok önemli belli ki. İşte bu eleştirmen uzun süre büyük hayranlıkla izlediği Borges 1960'ta *El Hacedor*'u yayımladıktan sonra barutunun bittiğini, artık yazacak yeni bir şeyi kalmadığını düşünmüş, düşünmekle kalmamış 1981'de *Le Temps Modernes*'de yazmıştır da. Tabii görmeden, okumadan bir şey söylemek zor. 1986'da yaşamını yitiren Borges acaba bu durumu izlemiş, değerlendirmiş olabilir mi?

*

Ölmeden az önce evlendiği Maria Kodama'yla çıktıkları bir dünya gezisinden birlikte kotardıkları bu notların ve fotoğrafların bir bölümü gerçekten yazınsal bir tat içeriyor, derin içerikler taşıyor ama geneli için bunu söyleyemem. Tabii özel bir baskıyla ölümünden sonra yayımlandı. Belgesel yanı önemli. Sunuşunda şöyle diyor: "*Maria Kodama ile ben, hepsi de birbirinden farklı ve benzersiz sesler, diller, alacakaranlıklar, kentler, bahçeler, insanlar bulmanın coşkusunu ve şaşkınlığını paylaştık. Bu sayfalar, keşke, hâlâ süreduran o uzun serüvenin anıtları olabilse.*" (10)

Celal Üster'in güzelim ve Borges'i içeriden yakalayan Türkçesi için teşekkür etmeliyiz hemen, arada.

Ben daha çok şiirleri sevdim (Örneğin, *Armağanlar*, 22-3; *Midgarthormr*, 50; *Bıçak Milongası*, 68-9), bir de Kodama'nın *Sondeyiş*'teki Borges'e seslenişini. Borges yargılarını ise gereğinden çok özgüvenli ve güvenilmez bulduğumu yukarıda belirtmiştim. Kurdu anlattığı şiiri, şöyle bitiriyor: "*Ormanda izini sürenler,/ çepeçevre sarmışlar seni,/ son alacakaranlıkta sinsî ve külrengi.*" (*Kurt*, 19) Yazılarında dikkatimi çeken bir nokta, sürekli 'görmek' eylemini kullanması. Örneğin 'İstanbul, gördüğüm kadarıyla...' diye başlıyor söze. Elbette tersinmeli (*ironik*) bir yaklaşım olmalı.

Poseidon Tapınağı adı yazısının son tümcesi: "*Yeryüzünde gizemli olmayan hiçbir şey yok, ama gizem bazı şeylerde öbürlerinde olduğundan daha belirgin:*

¹⁹ 2011'de *Kitap-İlk Dergisi Onetti özel sayısında* Juan Carlos Onetti hakkında bir yazısı Dilek Şendil çevirisiyle bana epeyce ot yoldurmuştu.

Denizde, yaşlıların gözlerinde, sarıda ve müzikte.” (28) Okurunu yönetme, hatta güdümlenme gücünün bir kanıtı gibi. Kanıtlanamaz, öznel bir tümce, yargı. Arkası boş.

Hiçbir zaman anlaşılamayacak şeyler var. Anlayamayacağımız şeyler oldu, hep olacak, ona göre. (**Almanya’da Bir Düş**, 34) Sanatçı bir anda gören kişidir. (41) Yaşamı ve yapıtı ise kaplanlarla doludur ve bu gezisinde canlı, somut bir kaplanla yüzgöz olur. (Fotoğrafı da var, 48) ve elbette düşler, düşler: “*Bu düş, ben daha uyanmadan, bir başka düşe daldı.*” (1983, 70) (Bense düşler yazınsal içeriğe dönüştürüldüğünde hemen geriliyorum.)

İlginç bir görüş: Oscar Wilde’ın **Dorian Gray’in Portresi**’ni (1890), Robert Louis Stevenson’ın (**Dr. Jekyll ve Bay Hyde**, 1886) kötü ve savurganca bir yeniden yazılışı olarak yorumluyor. (72) Bir yazısını ise olduğu gibi alıyorum aşığıya:

Çöl

“Piramit’in birkaç metre ötesinde, eğilip bir avuç kum aldım, sonra biraz uzaklaşıp avucumdaki kumu yavaş yavaş yere boşalttım. Kendi kendime mırıldanıyordum: Sahra’yı değiştiriyorum. Eylem, en aza indirgenmişti, ama pek de dahice sayılamayacak olan bu iki sözcük eksiksizdi; bu sözcükleri söyleyebilmem için koca bir hayatı yaşamış olmam gerektiğini düşündüm. O anın anısı, Mısır’da geçirdiğim günlerin en belirgin anlarından biridir.” (84)

Gizli ve gizil söylemselliği (retorik) ayırabildiniz mi? Borges, çokça budur, yani dil etkisi, daha doğrusu söylem etkisi.

JUAN CARLOS ONETTI

(1909-1994, Uruguay)

Kısa Hayat²⁰

Onetti'den ilk okumam **Kısa Hayat**.²¹ Ayşenur okumuştur geçen ya da önceki yıl. Çok da sözünü etmişti ama enine boyuna konuşmamıştık. Nihayet elime alabildim. Bunda geçen yıl *Galeano* okumamın etkisi oldu mu? Sanmam. Ama ondan, Uruguay'lı Juan Carlos Onetti'nin Latin Amerika romanının ağırlık noktalarından biri olduğunu öğrenmişim. Az bile yazdığı kanısındayım. Cortazar'ı Onetti ile aynı çizgiye koyuyorum her ikisinin de okuru olarak.

Onetti'nin daha iki romanı ve birkaç öykü kitabı var Türkçede ve okuma sıramda. Tümünü okuduktan sonra Onetti hakkında kısa ya da uzun yazacağım, yazmam gerek çünkü. Beni Latin Amerika yazınına (ki bu adlandırma son derece bulanık, hatta yanlış) yaklaştırdığı için değil, 20.yüzyıl çağcıl (*modern*) dünya yazınına gecikmiş katkısından ötürü. 20.yüzyılı biçimlendiren büyük öncülerin (*avangard*) göz alıcı şalı dünyanın dört bir yanı ve dilinde arkadan gelen büyük yaratıcıları ne yazık ki gölgelemiş görünüyor. Bu nedenle gecikmiş...

Kısa Hayat (*La vida breve*, 1950) belki en zor romanlarından, erken döneminin işi. Ama gerçek bir yüzyıl bireşimi (sentez). İçinde tüm yüzyılı biçimlendiren düşünce akımı, sanat akımı ve arayışları yer alıyor. Yırtıcılıktan (*fovizm*) tutun dışavuruma (*ekspersiyonizm*), izlenimciliğe (*empresiyonizm*), kübizme, soyutlamalara, yapı kurgu düzeninde deneysel aşırılıklara, karanlık sert film (*film noir*) havasına ve Dashiell Hammett türü polisiye anlatıların tinsellik yadsımalarına değin hemen her yaşam biçimi sahnelenmekle kalmıyor, tümünün arkasında yatan ve nice bastırılrsa da kitap boyunca diplerde ince ince sızlayıp duran (belli belirsiz ama sürekli bir zonklama), anlatıcı yazarımızın yaşamını allak bullak edip bu 'roman içindeki roman'ın çılgın düşlemine kapı aralayan, karısı Gertrudis'in bir memesinin kesilip alınmasının yıkıcı izlerine tanıklık ediyoruz, hiç o havalarda değilmişçesine acımasız çizgisini sürdüren tüm kakışumlu metin boyunca. Geriye doğru yürüyen yıkıcı bir okuma deneyimi. Çünkü duyguları kazıma yürüyüşü bir uçtan öbür uca. Geride onulmaz, avuntusuz bir duygunun kalmasına ne demeli?

Onetti hakkında büyük bir keyifle yazacağımı düşünüyorum. Ama önce keyifle okumayı sürdürmek gerekiyor.

Bu arada Onetti'yi ve yapıtını bunca iyi anlamış, yapıtın tinini (*ruh*) Türkçede yankılamış Soykan Özyurt'a derin bir teşekkür etmem gerekiyor. Başka bir çevirisini okuduğumu anımsamıyorum.

²⁰ 2021 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

²¹ Juan Carlos Onetti; **Kısa Hayat** (*La vida breve*, 1950), Çev. Soykan Özyurt, Alef y., Birinci basım, 2019, İstanbul, 367 s.

Veda Ederken²²

Onetti'nin Türkçede yapıtlarını zamansızlı (kronolojik) okuduğumu sanırken ilk yapıtlarından **Veda Ederken**²³ kısa romanı geldi önüme. Başa dönmüş oldum. Bir bakıma iyi oldu. O karanlık, kara polisiye havalı (*atmosfer*), son derece geliştirilmiş dışavurumcu, ışık-gölge yansımalarının siyah beyaz ve dumanlı ortamı, tümcelerinin sondan başa yürüyen ters akımlı, geri tepmeli yabansılıkları, yaşamın bir bütün olarak roman kişilerine ısrar ve güçle anlamsızlık dayatmaları ve tüm bunların karşısında saltık kötülük imgesi olması beklenen ana kişinin (*karakter*) içinde iyi ve kötü tartımı konusunda okuru çelişkili duygular içinde bocalatan gelgiti ve Onetti okurunun Onetti okumasından arık, duru, yıkanmış çıkamaması ta 50'lere, başlangıçlara uzanan bir arayışın sonuçlarıymış demek.

Onetti **Veda Ederken**'de Hollywood'un esaslı denebilecek kapalı uzam ya da oda (*mekân*) filmlerinden esinlenerek (neredeyse bir sahne oyunudur okuduğumuz) yine avuntusuz bir toplumsal yargılamayı, hoşgörüsüzlüğü, yanlış anlamayı; derdini bir biçimde anlatamayan ve bu yüzden susmayı yeğleyen tüm kişileri üzerinden, yineliyorum, teselli götürmez, avuntusuz bir dil ve yaklaşımla anlatıyor ve okuru yine istemeyeceği yere gönderiyor, cehenneme postalar gibi. Bundan zevk aldığını düşünmüyorum ama. Yalnızca bir biçemci (*üslupçu*) olduğunu, imgelem oyunlarına, görüntüler yaratmaya ve karakalem ya da füzenle karanlık resimler, gravürler yapmaya düşkün, hatta bağımlı olduğunu düşünüyorum.

Kitabın son tümcesine bakar mısınız?

“Genç kız, ağırbaşlı, ebedi, yıkılmazdı; bilmeden, şimdiden gelecekteki şiddetli bir geceye hazırlanıyordu.” (92)

²² 2021 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

²³ Juan Carlo Onetti; **Veda Ederken** (*Los Adioses*, 1954), Çev. Münir H. Göle, Alakarga yayınları, Birinci basım, 2018, İstanbul, 92 s.

Tersane²⁴

Onetti'nin düşsel kenti *Santa Maria* üçlemesinin ikinci romanı olarak gösteriliyor **Tersane**.²⁵ Aslında **Tersane**'den önce yazılan ve göndermeleri ve zamandizini açısından önce gelen Ölütoplayıcı (**Juntacadáveres**, 1964) henüz Türkçede yok. İki yukarıda sözünü ettiğim **Kısa Haya**'dı (*La vida breve*, 1950).

Onetti keyifli okuma güvencesi (*garantí*) veren, etli, lezzetli metinlerin yazarı. Yazı tadı elbette özgün, üzerinde düşünülerek yaratılmış biçemle (*üslup*) de ilgili. Sözcüğü değil tümceyi zor yakalanır yaban hayvanı gibi avlayan ve yola getiren, yine de anlamlı bir dizinin içine sokabilen zorlu bir yazar. Anlı şanlı birçok yazar ününü daha yalın, sıradan şeylerden üretmiş ve dünyaya salmıştır. Oysa Onetti'nin gözünü diktiği yazarlardan biri örneğin Faulkner'dır ve bu boşuna değildir.

Tümcesi(nin fiziği) yazarı özgün, hatta dünya dışı bir uzama (mekân) zorladığından, bir roman uzamı yaratması kaçınılmazdı. İlginç olan, aynı şeyi zamanda yapmaması. Dünyanın zamanı, onun yarattığı dünya dışı uzamda da geçerli ve bildiğimiz gibi akıyor. Ama tam da bu uymazlık bizi tuhaf ama yine de *grotesk* olmayan bir hava (*atmosfer*) içine sokuyor. Bu roman kişilerini ve edimlerini saran hava bizi ölçünlü (*standart*) değil ölçün dışı polisiye türde (örneğin Dashiell Hammett, vb.) görebileceğimiz, Auerbach'ın **Mimesis**'in (1946) Rabelais ve Montaigne'yi ele aldığı bölümlerinde sözünü ettiği '*yaratıklaşma*' (çevirmenler '*mahlûklaşma*' demişler) kavramıyla karşıladığı kişile(şmele)rine ve ortamlarına taşıyor. Sinemada bir dönemin Fransız polisiye filmlerini anımsayalım, neredeyse klasikleşen...

Romanda (**Tersane**) insanın içini acıtan ama ne olduğu kolaylıkla bilince çıkarılamayan bir duygu var ama tam da bu duygu, roman boyunca Larsen'in duyguyu yadsıma girişimleriyle dolaylı biçimde oluşan bir duygu. Cennetten kezlerce kovulmuş, bedelini (*kefare*t) ödese de asla bağışlanmayacağını bilen ve bundan artık vazgeçen, ama üstlendiği ayartıcılık işlevini, şeytanın rolünü de yaşamın törensel (*ritüel*) devrelerini yaktığı için bir türlü yerine getiremeyen, hep başarısız kalacak Onetti kişisi, umutsuzluğu duyguların kavrayış çizgisi ya da çemberinin dışına çıkarmış anlatısıyla yakıp kavuruyor içimizi, teselli götürmez biçimde. Onu okuyan susuzluktan kavruluyor ama yakında, ulaşabileceği yerde su yok. Bunun düşü (*rüya*) bile görülemiyor.

Dili damağı kurutan bir biçemci (*üslupçu*) Onetti. Gerçekten de büyük bir yazar. Cortazar'dan Marias'a İspanyol dilinde takınağın yazınsal başarılarını vermiş birçok yazarı etkilemesine şaşmamalı. Çağdaşı Cortazar'la iki büyük çağcıl yazın damarından birini yarattığı açık. Ama yapıtı biraz gölgede kalmış gibi. Çünkü kimse, hiçbir düşünce ya da toplumsal yapı Onetti'yi yürekten benimseme cesareti gösteremedi bence. Yanılmaktan ürküldü. Hatta yazar istemedi üstlenilmeyi başta... Öyle görünüyor.

²⁴ 2021 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

²⁵ Juan Carlos Onetti; **Tersane** (*El Astillero*, 1961), Çev. Suna Kılıç, Alef yayınları, Birinci basım, 2016, İstanbul, 245 s., Hortensia Campanella'nın sonsözü, s.213-245.

Ceset Toplayıcı²⁶

Onetti'nin bugüne değin 6 önemli kitabı (5'i roman) Türkçemize kazandırıldı. Yaptıkları yazar seçimi nedeniyle *Alef* ve *Alakarga* yayınevlerine ve Onetti'nin evrenini dilimize başarıyla kazandıran çevirmenler Münir H. Göle, Soykan Özyurt ve Suna Kılıç'a çok şey borçluyuz. **Ceset Toplayıcı**²⁷ erken sayılabilecek romanlarından biri ama 50'li yaşlarının ürünü. Bilgisunarda (*internet*) ilk yayım tarihi çelişkili: 1961, 1964. Büyük olasılıkla ikincisi doğru. Aslında düşsel coğrafyası (Santa Maria) ve bulanık Onetti anlatı atmosferi çoktan son biçimini almış görünüyor **Ceset Toplayıcı**'da. '*Merhametin en çıplak biçimi*' olarak gördüğü Susana Soca'ya sunmuş romanı. Bu sözce Onetti yapıtı için bir ipucu sayılmalı mı?

Konu yalın ama Onetti'ye özgü. Düşsel bir kasabada yürüyen bir tartışma var: Genelev açılmalı mı? Kadınları, din insanlarını, genç, evli ya da değil, erkekleri, vb. düşünebiliriz. Bu konuda öncülük yapan ise yaşamda dikiş tutturamamışlardan, hep atılan ama arkasından bozguna uğrayan, her ikisinden de yoksun kalmayan, iyi ve kötü olmayı bir arada başarabilen biri, Onetti (baş)kişisi, Onetti'nin tüm yapıtlarının en önemli kişisi. Şeytanla meleği inanılmaz biçimde buluşturan tuhaf eylemci (fail). İyi ve kötünün az ötesinde ve berisinde kalmanın yargılsı, K.(afka)'sız K(afka). İşte bu kişiyi bu coğrafyada (düşsel kentinde) sınamak ve yenilgiyi damla damla damıtmak tam Onetti'ye göre. Roman ceset toplayıcının cesetleri (epeyce yıpranmış dört fahişeyi) çevreden toplayıp trenle kasabaya getirmesiyle açılıyor. Öteki kişileri de pek yadırgamıyoruz, eğer Onetti evrenine bir ucundan bulanmış isek... Romanları bir kara film (*film noir*) tasarı... Bir yönetmen, aynı zamanda senaryo yazarı, kameraman, ışıkçı, kostümcü, dramaturg gibi çalışıyor, önce yaratacağı atmosferi düşünüyor, sonra bu atmosferi oluşturacak öğeleri (kişiler, davranışlar, uzamlar, ortamlar, ışık-gölge, vb.) topluyor, tasarlıyor. Dolayısıyla, bir tür (*janr*) yaratıyor aslında. Kendi adıyla anılabilecek bir roman biçimi... Bu romanın içinde, başarısızlığa yargılı ama istekli, biraz da serseri, serüvenci ilkel girişimciyi ("*Akşamüstünün puslu havasında ipeklerden, şapkalardan, süslerden, takılardan, yüzlerden, çıplak kollardan ibaret şekillerle renklerin önü sıra tempoyla ilerleyen Toplayıcı'nın mücadeleye, ihanete, pazarlığa hazır yüzü, girişimini, girişimine ilişkin direncini ya da güçsüzlüğünü ifade ediyordu olabilir.*", s.13); somut olay örgüsünün dışından ya da uzağından bambaşka yazgıları da üstlenerek içeriye taşıyan düşünceli, kaygılı insanları; tutkunun gizemli, şiddete yatkın ama aynı zamanda deli, çıldırtıcı tüm taşkınlık ve belirtilerini; iyice sertleşmiş, kabuk bağlamış, hatta yaraya dönüşmüş bir iyiliğin yine olanaklılığı, olanaksızlığı ve kaynaklarını; yazgılarıyla köşe kapmaca oynayanları; ölümü göze almışlığın dirençsiz aşırılığını ve tüm bunları potasında kaynatarak eriten kavanoz-uzamı (Santa Maria), kavanozda birlikte kaynayıp katışarak tek bir eriyiğin (=roman) ortaya çıkması beklenirken tersine savrulup ayrışan, olası buluşmaları, bütünleşmeleri giderek daha olanaksız ve umutsuz kılan inceli kalınlı dokumalar, örgüleme biçimleriyle çözülmesini, vb., düzensiz solumasını duyacak kerte yakından izliyoruz. Canlı bir havanın, ortamın, örgenin (*organizma*) tüm biçimlenmeleri bozguna uğratan bulanık, derişik, ışığı ve gölgeyi, karanlığı da ayrı yoğunluklarda katmanlamakla kalmayıp birbirine katıştıran anlatı yuvarında (göze-roman), küçük bir anahtar deliğinden göz atışın bakılan dünyaya egemenliği denli tartışmalı, kaypak, geçici bir evrenin, bükülmüş, boyanmış, hatta yalanarak tadına bakılmış (okurun erotik deneyimi) bir sanrı-evrenin içine dalıyoruz ve okurlar

²⁶ 2022 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

²⁷ Juan Carlos Onetti; **Ceset Toplayıcı** (*Juntacadáveres*, 1964), Çev. Soykan Özyurt, Alef yayınları, Birinci basım, 2021, İstanbul, 288 s.

olarak bu sanrı-evrene kendi gerçekliğimizden bir seçenek evren yaratamamanın keyifli bozgununu da birlikte yaşıyoruz. Bu uzun ve karışık tümce bir yığın çelişkiyi de içinde barındırıyor göünebilir. Ama bu çelişki ilk inanç düşünce ya da tümcesinin geceyle gündüzü (ölümle dirimi) simgeleme zorunluluğuyla ilgili. Bir (tek) şey ikiye bölündü ve tarihsel zaman içinde meleğin şeytan ya da tersi, şeytanın melek olduğu gittikçe unutuldu. Öyleyse okurluğumuzun çok da sağlam bir gerçeklik tabanından güvenilir bir yaşam alanına dayandığı görüşü çok tartışmalı. O zaman Onetti, Kafka'yı okur gibi okunabilir ancak. Ve nice bastırılrsa da dünyaları tabanda ortak kılan kurmaca iş birliğine bağlı eşleştirmeler, karşılaştırmalar, anıştırmalar yaparak ve bunlar üzerinden olasılıklar kuramını tümleyerek... Bunlar Kafka ya da Onetti'nin, vb. derdi değildi kuşkusuz. İçinde soluk alıp verdikleri dünya hakkında düşündüler, bakış açı ve noktalarını zorladılar (Mişima'nın gözetleme saplantısını anımsıyorum.), hatta ulaşabildikleri sınırlarına değin. Buna gerçeküstücülük (*sürrealizm*) demeyelim. Bir algı olasılığını daha deneyerek, dünyayı deneyimlememizi bir adım öteye taşıdılar ister istemez. Bunu yaparken çıkış noktaları, gerekçeleri ne olursa olsun, en son eylem bizim (okur) eylemimizdir ve tenis topu yazarla okur arasında gidip gelecek, oyun hep sürecektir, yazarın öyle imlediğini okurun böyle anlamlandırmasıyla. Ama geriye hep süren oyun kalacak, ne yazarın niyeti ne okurun yorumu, son niyet ya da yorum olacaktır.

Bütün bunları Onetti'nin nasıl becerdiğine gelince (*'Becermek'* sözcüğünü özellikle kullandım.) tümcesinin yoğunluk dağılımı, akış hızındaki değişiklikleri, akışı boyunca hınzır ya da masum, ters yönlü sapmalara şeytansı yatkınlığı, kendine ihanete hep hazır içten pazarlıklı gerilimi, bir anda görsel bir imgeye dönüşme yeteneği, anlamı açma değil kapatma, bulanıklaştırma yönündeki neredeyse kutsal, adanmış, imanlı eğilimi, vb. den söz etmemiz gerek. Onun çözümlemesi tümcesiyle başlar ama orada biter mi kuşku. Yapılırsa önemli bir aşama geride kalmış olur. O tümceyle okurun buluşması yetmez, onunla baş etmesi gerekir, bu çabası onu hiçbir yere taşımasa ya da bilinmezine kucağına tepesi üstü yuvarlasa da. *"Üşümüş, arabanın arka koltuğunda zıplayıp duran Diaz Gray, görünmeyen başka manzaraların, yağmurlu kışlarda başka gece yollarının, yüzlerin ve tavırların, yalnızlıkların, ani ve kısa inançların kendisinde bıraktığı izlenimleri hatırlarken geçirdiği günü unuttu. Hafızası, uzun yıllardan bu yana kişisel değildi. Saçma oldukları için seçilen rüyalara teslim olmanın katıksız zevkiyle, varlıkları ve durumları, sezgisi karşısında şeffaf olan anlamları, eski hataları ve evhamları çağrıştırıyordu."* (32)

Ceset Toplayıcı, öyle bir bölümceyle (*paragraf*) bitiyor ki arka kapak tanıtımındaki *'varoluşsal fars'* sözcüsü yerli yerine oturuyor: *"Salyası asla bize ulaşmamış olan, normal, basiretli bir dünyaya çaresiz inmek için nasıl uzaklaştığımı sadece o görebilirdi. Bize, Julita ve bana, şu andan itibaren bir tek bana, nihayet şerefimle, gerçekten katlanırken ona."* (28) Salyası akan bir dünyada içinden çıkabilecek miyiz gerçekten?

Yarın Başka Bir Gün Olacak²⁸

1994'te 85 yaşında 20 yıldır yaşadığı İspanya'da ölen Uruguaylı yazar Juan Carlos Onetti okumam, Türkçe çevirileriyle (4 roman, 1 öykü) sınırlı olarak şimdilik bitti. 1985 tarihli **Yarın Başka Bir Gün Olacak**²⁹ öykü kitabı okuduğum son kitabı oldu. Kitabın sonunda çevirmen Münir H. Göle'nin biraz dedikodu düzeyinde kalan tanıtıcı bir yazısı var. Belki biraz da çarpıtıcı ama Göle'den kaynaklanmıyor bu hem yazarın kendisinden hem de dolayında örülen çokça kasıtlı söylenden (*mit*).

Göle çevirisi Onetti'nin tümce düşüncesini Türkçede yansıtmakta biraz yetersiz kalmış gibi. Onetti 'tümce' üzerinden kavranması gereken yazarlardan biri. İkincisi, etkilendiği, belki çoğu da niteliksiz polisiye anlatılarındaki (roman, sinema) ortam, atmosfer üzerinde özellikle durulmalı. Öykülerinin küçük evrenlerinde bu havayı, ortamı yansıtmak için tümcesini yeterince ters, sondan başa yönelen akışlarla yeterince biçimlendiremediğinden yansıtamıyor. Ama düz betimlemelerle yetinecek biri de asla değil. Bu nedenle öykülerinin havasına sızmak oldukça zor. Çağrışımsal etkileri fizik anlamda sınırlı, eksik kalıyor. Öte yandan bu öyküler daha büyük sahnenin saptanmış küçük sahneleri gibi. Sanki derinleştirilmek üzere kenara yazılmış, ileride kullanılacak taslaklar (*eskizler*), çizimler... Ama Onetti'nin bitiş (*final*) ya da okur kaygısı, hatta yazar kaygısı da olmadığı anlaşılıyor. Yazmak onun zevk(lenme) aracı. Bir özdoyum (*mastürbasyon*). Bunca dışlanılmak, iplenmemek sanırım biz okurlar için büyüleyici bir çekim gücü yaratıyor ilginç biçimde. Elbette bu dediklerim Onetti'nin yazında yaptığı şeyi önemsiz kılmaz. Tersine yazının yazardan kurtulduğunda, bağımsızlığını kazanıp bunu duyurduğunda (*ilân*) önüne daha ne türden olanaklar açılabileceğinin kanıtı tüm yapıtları.

Benim anladığımca, güç bela kesinlediği bir kişi imgesi var ve bu insan-imge bataklığa doğru sürüklenen, bir türlü kendinde, derli toplu ve sınırlarına egemen kalamayan, ölüme, özkıyımına (*intihar*) yatmış, yönelmiş bir imge. Onetti'nin kendi değil, yokülkesi (*ütopya*), *negatif* resmi denebilecek imge bir yandan. Onetti'nin yapamadığını, asla yapamayacağını gerçekleştiren, hatta aşağıladığı, tınmadığı dünya nimetlerini tepe tepe kullanan bir pislik olarak var kalma becerisini yadsıyan, dışlayan, terk eden bir gölge. Hangisi ötekinin tini buna karar vermek zor. Ama onun hınzırca, yaşamsal çıkarını incelemeye olan yatkınlığı ve bilinci (*oportünizm*) tinin öteki yana, sayfaların arasına postaladığı duygusunu veriyor.

Öykülerden ağzımızda kalan tada gelince çok lezzetli bilmediğimiz bir şeyi yemekle bildiğimiz iğrenç bir şeyi yemenin tekinsiz tadından, karışımından söz etmek yerinde olur gibi. Kendimizi becerilmiş bir düzen yerine koymamak ve direnmek için bayağı sıkı tutunmamız, üstelik Onetti'yi Onetti'ye karşı okumamız doğru olabilir. Belki hiç okunmaktansa böyle okunmayla yetinmeyi o da yeğleyecektir. Çünkü neyin iyi ya da doğru olduğuna ilişkin kararı o vermediğine göre biz niye verelim ki?

Bir dipçe (not):

Örneğin savaş sonrası *İtalyan Yeni Gerçekçilik*, görüntü ya da fotoğraf konusunda Onetti denli yanılmadı bakanları. Onetti fotoğrafını ağılı örümceğin ağı gibi, yanıltıcı bir gerçeklik içtenliği ve inandırıcılığıyla çekmiş biri. İnsan sıkı durmazsa kendini örümceğin kolları arasında bulabilir. Böyle bir karabasanın nasıl da çekici, sürükleyici olabileceğini ise ancak bir tinçözümcü (*psikanalist*) anlayabilir.

Onetti eşsiz bir okumaydı ve tüm benzeri okumalar gibi okur onun yapıtından, Onetti cinayetinin kurbanı bir cesede dönüşmüş olarak çıkabiliyor, o da çıkabilirse.

²⁸ 2021 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

²⁹ Juan Carlos Onetti; **Yarın Başka Bir Gün Olacak** (*Mañana Será Otro Día*, 1985), Çev. Münir H. Göle, Alakarga yayınları, Birinci basım, 2018, İstanbul, 101 s.

Zaten kendisinin yazı eylemini de kurguya katan ve en çok da katil ya da kurban rolünden hoşnut kalan şeytanca kurgusunun en yalın özeti nedir denirse şu: ölmek istemiyorsan öldür. Öldüremeyeceksen de çok sürmeyecek, en kısa zamanda kurban edilecek, öldürüleceksin. İpin iki ucunda ölüm var. Silahın kimde, hangi uçta olduğunun bir önemi olabilir mi?

Artık Fark Etmediğinde³⁰

Yazdığı bu son romanda³¹ Onetti, o nevrotik, özkıyımın (*intihar*) eşiğinde kişisini (Hep aynı işi, öyle sanıyorum kendisiyle az çok özdeşleştirdiği biri.) imgeleminde yarattığı kente (*Santa Maria*) taşıyor. Bu kent ve içinde yarattığı insanlardan kimileri, uzamlar (*mekân*) o siyah beyaz filmin dışavurumcu çerçevelerinden taşıyor. Yatışmamış ve inancını nedense ve çoktan yitirmiş tin uzak teselli anlarından ışık alsa da yer yer, bu ışığın ortaya çıkardığı varlık da bir yığıntı, ürpertici bir gizilgüç, bir yıldırı (*tehdit*) göndergesi (*ima*) gibi okuru tedirgin ediyor. Huzursuzluğunu okura sıvayan Onetti sağlam durmayan okurunu çukura sürüklemekten özel bir zevk alır mı? Gerçekten sapkın (eril olmasına eril ve bu eril sınırlar içinde düşlemin en uçlarında gezinme izlenimini esirgemeyen) bir çağrı mı söz konusu? Bana öyle gelmiyor. Yalnızca usa yönelik iyimser ve budala çağrılardan bıkmış, aktörel iyiliği sıçıp sıvama eğilimini güçlkle denetleyen (*zapt etmek*) tutkulu (?) bir yoldan çıkmışlık eğilimi, geçmişte yitirilmişin onulmaz ve en mide bulandırıcı biçimlerde tutulan yası, Kieslowski'nin **On Emir**'inde (1988) insanı küçük bir itişle ölüme yollama düşüncesindeki büyüleyici ve sürükleyici karar anının kötücül tüm olanakları (*imkân*), yaşam akışının bataklaşma ve çürüme eğilimi içindeyken kırk yılda bir uyanan kabuk altında gömülü duygunun iyilik ve kötülükle çift yanlı canlanma ve yoruma açıklığına bağlı geçicilik duygusu, kendine kıymamak için nedensiz kalmanın ve yine de kıymamanın açıklanamazlığı ve bunun yarattığı kirlenme, vb., artık bu tarihleri de birbirine (kurgu içinde, bilinçle) karışmış günce biçimli romanın havasını yansıtmaya az da olsa yeter belki.

Onetti'nin anlatıları bir film için senaryo olarak düşünölmeli. Çünkü kurgusu değil belki ama uzam (*mekân*) betimlemeleri (*tasvir*) tümüyle sinematografik, hem de sinemanın belli bir türüyle de ilgili. Siyah beyaz dönem, polisiye filmler, örneğin Orson Welles uzamı geliyor usuma. Elbette kişilerini çizisi de görsel ama bu çizgiler iç dünyaların da aynası aynı zamanda. Senaryo yazan biri ayrıca, belirtelim.

Bir de Onetti tümcesi. Bunun üzerinde durmalıyım.

³⁰ 2021 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

³¹ **Onetti, Juan Carlos; Artık Fark Etmediğinde** (*Quando ya no importe*, 1994, Roman), **Çev. Nurhayat Çalışkan, Alakarga Yayınları, Birinci Basım, Mart 2018, İstanbul, 232 s.**

JULIO CORTAZAR
(1914-1984, Arjantin)

Cortázar, Julio; Sınav (*El examen, 1950, Yay. 1986, Roman*),
Çev. Ayşe Nihal Akbulut,
Can Yayınları, Birinci Basım, Mayıs 2018, İstanbul 303 s.

*

Cortázar, Julio; Hayvan Hikâyeleri (*Bestiario, 1951, Öykü*),
Çev. Süleyman Doğru,
Can Yayınları, Birinci Basım, Şubat 2019, İstanbul, 128 s.

*

Cortázar, Julio; Oyunun Sonu (*Final del juego, 1956, Öykü*), Çev. Süleyman Doğru,
Can Yayınları, Birinci Basım, Şubat 2019, İstanbul, 188 s.

(2019)

*

Cortazar, Julio; Son Raunt (*Ultimo Round, 1969, Deneme*),
Çev. Ayşe Nihal Akbulut,
Yapı Kredi Yayınları, Birinci Basım, Ocak 2009, İstanbul, 407 s., Resimli.

*

Cortazar, Julio; Seksek (*Rayuela, 1963, Roman*), Çev. Necla Işık,
Can Yayınları, Birinci Basım, 1988, İstanbul, 640 s.

*

Cortazar, Julio; Büyüdükçe 'Blow up' (*1985, Öykü seçkisi*),
Çev. Nihal Yeğınobalı,
Alan Yayınları, Birinci Basım, 1985, İstanbul, 185 s.
(NOT: Baskıda sayfalar yerdeğıştirmiştir.
Daha kötüsü bir iki forma eksiktir.)

*

Cortazar, Julio; Gizli Silahlar (Bütün Öyküleri 1.Ötekinin Rüyası)
(*Las armas secretas, 1959, Öykü*), Çev. Sülayman Doğru,
Can Yayınları, Birinci Basım, Aralık 2016, İstanbul, 614 (263-436) s.

*

Cortazar, Julio; 62 Maket Seti
(*Modelo para armar, 1972, Roman*, Çev. Aslı Biçen,
Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım, Mart 1997, İstanbul, 216 s.

*

Cortazar, Julio; Gözlemevi (*Prosa del observatoria, 1972, Deneme*
Çev. Aslı Biçen,
Everest Yayınları, Birinci Basım, Mart 2017, İstanbul, 72 s.

(2020)

Bütün Öyküleri 2. Ayak İzlerinde Adımlar³²

Bu yıl da Cortazar toplu okumam, toplu öykülerinin ikinci cildiyle³³ sürüyor. 1962-1977 arası yayımladığı 5 öykü kitabı bir arada. Üçüncü ciltle sürecek Cortazar öyküleri.

Cortazar hakkında yazmam kaçınılmaz. O nedenle yazınsal yeri, değeri üzerinde çok durmayacağım burada. Türkçedeki romanlarını okudum geçen yıl. Belki bazılarına yine döneceğim. Ama Cortazar'ın her biri kendi başına örgensel (*organik*) bütün özelliği gösteren öykülerinin romanının gölgesinde kalmaması çok önemli.

Düşlemi (*fantezi*) güçlü bir araç olarak kullandığını, ondan somut bir şey anladığını kendi derslerinde belirtmiş. Hatta düşlemin içinde yer almadığı kurgunun neredeyse olanaksız olduğunu söylerken kafasından geçen belki de ikinci elden tüm yaratının kaçınılmazca düşlem olduğudur. Birinci elden yaratı yitiktir çünkü. İnsanın yaratma girişimi bu nedenle zorunlu düşlemdir birincil yaratıya göre.

Cortazar öykülerinin önemli bir yanı her birinin diğerlerinden tümüyle ayrı, kendi başına varlık olmaları, kendilerine yeten ayrı bir varlık türü oluşturmaları. Sanki hiçbir öykü (hadi öykü kümesi diyelim) varlığını ötekine borçlu değilmiş, apayrı bir örgensel türmüş gibi. Aslında böyle bakarsak roman yazmadığını, evrimin başına oturup bir tür doğal ayıklama düzeneğine uygun biçimde yeni türler yaratıp yapıta (yeryüzü) sardığını söylemek doğru olacak. Romanları da iç içe kaynaşan değişik türlerin cirit attığı coğrafyalar gibi. Romanların, parçalı (*fragmental*) yapı duygusu vermeleri de bundan. Okur roman içinde gezindikçe değişik yaratıklarla karşılaşılıyor. Ama öykülerin hemen çoğu bir türe, yaratığa özgülenmiş somluk, doygunluk izlenimi veriyor. Tüm öyküleri düşünüldüğünde birkaç türe ayrılacaklarını, aynı türe ilişkin öykülerin kümelenebileceği söylenebilir.

Değişik varlıklardan, yaratıklardan söz ederken kişi-eylem-içerik düzleminden sesleniyor, bakıyor ve görüyor değilim. Daha çok anlatma katından, anlatıcı, dil, yapı, biçim seçimleri, her öyküyü başka bir canlı türüne dönüştürüyor. Buradan da başka bir sonuç çıkıyor: Deneyselcilik. Cortazar'ın eşsiz bir buluş, bulgulaiş (*keşif*) esini, gücü ve isteği (*arzu*) var. Bunun kaynağını bulmak önemli. Araştırılmalı. Onun yaratıcı yanı, yakalanmış bir yaratıcı damarı derinlemesine kazmak, ilerletmek ve yükseltmek değil. Hiçbir yaratıcı buluş ona yetmemiş, yeniden yola koyulmuş... Ama bunun altında yazı sanatları evreninde az bulunur bir ökelik (*dahilik*) yatıyor bence. Peki, Cortazar'ın ökelikinin kaynağı? Belki de iki ekinse (*kültürel*) evreni eş ağırlıkla omuzlarında taşımasıdır kaynak: Arjantin ve Fransa. İkisini de üstlenmiş görünüyor ama çapı her iki ekin için de Latin Amerika ve Avrupa olarak genişletebiliriz.

*

Yaşam görüldüğü haliyle Cortazar'a yetmiyor. Ölüme karşı dirimi arıyor diyemem ama dirimin yaşam'a sıçratılabilmesi gerekli bence ona göre. Neden anlatırız, sorusundan daha çok neyi anlatırız sorusu geliyor aklıma Cortazar okuduğumda. Gördüğümüz müdür sonunda anlatılan? Öyle gibi duruyor, öyle ya merdiven çıkan adam, kediyi okşayan kadın, bir caz ezgisi...buradan sonra başlıyor Cortazar. Bu tüm yazarlar için söylenebilecek genel geçer bir yargı, farkındayım. Ama Cortazar'ın tek bir öyküsü bile okunduktan sonra anlattığının gördüğümüz bir şey,

³² 2021 yılında okunmuş, gözden geçirilmiştir. Zzk.

³³ Julio Cortazar; **Toplu Öyküler 2: Ayak İzlerinde Adımlar: Kronopların ve Meşhurların Hikâyeleri, Bütün Ateşler Ateş, Son Raunt, Sekizyüzlü, Orada Dolaşan Biri** (Cuentos Completos 2: *Historias de cronopios y de famas*, 1962; *Todos los fuegos el fuego*, 1966; *Último round*, 1969; *Octaedro*, 1974; *Alguien que anda por ahí*, 1977), Çev. Süleyman Doğru, Can yayınları, Birinci basım, 2017, İstanbul, 655 s.

durum, duygu olduğunu düşünsek bile değişen bir şey var sezdiğimiz; kendi bakışımız. Cortazar, kendi bakışının tanıklığını öneriyor bize.

*

Neden anlattığı sorusunu arkasında bıraktığı açık Cortazar'ın. Bu sorunun doyurucu bir yanıtını bulamayacağını saptamış gibi en başından. Dolayısıyla yazarlığında, yazma gereksiniminde bir kendiliğindenlik, doğallık okuru çarpıyor. Anlatısını bir varlığa dönüştürüyor bu doğallık. Geriye, Kafka'ya benzer biçimde, betimlediğini yerinden eden betimleme kalıyor. Bildiğimiz, yaşamlarımızı donatan tüm nesnelere (soyut ya da somut) yaşamlarımızı doldurdukları biçim ve işlevleriyle kalamıyor, dönüşüyorlar. Anlatının büyüünün kaynağı bu ama bunun düşünme ilişkisi asıl düşünülmesi, tartışılması gereken konu. Buraya kayıt atmakla yetinelim. Üzerinde düşünülecek!

Borgescil düşlemi (*fantezi*) öne çıkardığı öykü (anlatı) çizgisi aslında Borges'de olmayan biçimde bir sorunsala bağlı ve gittikçe derinleşerek sürüyor bir yandan. Bunlar tam deneylik (*laboratuvar*) öyküleri ve deneylikte kesit aldığı, mikroskop altında incelediği nesnelere kesip biçtiği, gözlemlendiği, sonuçları neredeyse yazanıklara (*rapor*) geçirdiği gerçeküstü anlatılar. Bana göre bu tür öykülerinde yazar olarak doğrudan kendisinden söz ediyor, kendisini ele alma gereği duyduğu öyküler bunlar. Yaşama kesişme yüzeylerinden (arayüz ya da arakesit) dönüp kendine bakma girişimi, karayergisel özeleştiriler... Bu tür anlatılardan hiç vazgeçemediği (belki kendinden vazgeçemediği için) anlaşılıyor. İlk öykülerinde daha çok bu türde örnekler var. İkinci ciltte yer alan **Kronopların ve Meşhurların Hikayeleri** (1962) böyle bir kitap. Daha sonra yayımladığı **Lukas Diye Biri** (1979) (üçüncü cilt) dediğimi doğrulayacak sonraki öykü kitaplarından biri. Artık orada doğrudan yazar Cortazar'ın kesimi (*teşrih*) kendi eliyle yapıyor.

Cortazar kübizmi tinçözümsel bir yoruma uğratan, tını katmanlı olarak çözüp bireşimleyen, ele aldığı olay-nesnenin dilini olay-nesnenin kendinden çıkaran, tüm varlıkların (çocuk, kedi, oda, ayna, köprü, kent, vb.) dilini anlayan ve o dilde konuşup yazabilen bir büyük yazar. Bunu varlıkların tek tek yerine geçerek mi yapıyor?

Anlattığı nesne yalnızca nesnenin diliyle yankılanmıyor öykülerinde, kendi içkin ve kararlı yapılarını da dayatıp öykülerde bir yapı türülülüğüne de yol açıyorlar. Öykülerin benzemezlikleri de bundan kaynaklanıyor. Her öykü ele aldığı içeriğin özgün yapısını yansılıyor.

Sözü uzatmadan birkaç öyküyü imlemekle yetineyim: **Bütün Ateşler Ateş** içinde *Güney Otoyolu*, *Buluşma*, *Senyora Cora*, *John Howell İçin Talimatlar*, *Öteki Gökyüzü*; **Son Raunt**'da *Silvia*, *Siesta Zamanı*; **Sekizyüzlü**'de *Bir Cepte Bulunan Elyazması*, *Yaz*, *Orada Ama Nerede Nasıl*, *Kara Kedicinin Boynu*; **Orada Dolaşan Birinde** *Siz Senin Yanına Uzandınız*, *Kayık ya da Venedik'e Yeni Ziyaret*, *Kırmızı Bir Çemberle Toplantı*, *Madalyonun Yüzleri*.

Aklım elbette seçmediğim, kalan birkaç öyküde...

Bütün Öyküleri 3. Kendime Anlattığım Hikâyeler³⁴

Julio Cortazar'ın (1914-1984, Arjantin) tüm öykülerinin üçüncü ve son cildinin okuması bitti. Anlatı türünde Türkçede bulunan yapıtlarının tümünü okudum denebilir. Son olarak Berkeley'de, 1980'de verdiği **Edebiyat Dersleri** var elimde. **Andres Fava'nın Güncesi**'ni (1995) bir kez daha okumayı düşünüyorum.

3. cilt³⁵, yayımladığı son üç öykü kitabını bir araya getiriyor. Daha önce geliştirdiği ve yetkinleştirdiği birkaç öykü çizgisi ve anlayışını son öykülerine de uyguluyor sakınmasız. Demek tümünü de ayırmadan önemli buluyor. Öykülerine uzak durup bakabildiğini biliyoruz. Kendi yazılarını birer nesne gibi ayrıca ve fazladan izleyebiliyor. Emek-yoğun yazı çabası yurtsuzluk düşlemleriyle ve bunun, yani yurtsuzluğun doğurduğu arı budalalık ve arı anlakla (*zekâ*) bir araya gelip kesişmeseydi bu yazın ökesi (*dahî*) ortaya çıkamazdı. Geçmişin yazı devlerinin karıştıklarını bireşimleyen bir tansıma gibi yirminci yüzyılın dolambacında kendinin peşinde bir yitip gitmiş, yitişini önümüze getirebilmiş hem buralı hem yedi kat yabancı Cortazar, daha önce de denediği yaşamlarımızdan tuhaflikları derleme ve döküm çabasını (**Kronopların ve Meşhurların Hikâyeleri**, 1962) bu kez kendi somut insan-yazar örneğiyle doğrudan ilişkilendirerek ters okumalara (açılara) zorluyor okurunu **Lukas Diye Biri**'nde. Bu onun öyküde terk etmediği gündelik yaşam tuhafliklarının soğuk gülmecesi (*humor*) denebilecek çizgisini oluşturuyor. Diğer iki çizgiden biri olarak düşlemsel (*fantastik*) anlatının geleneksel anlayışlarına yakın duran, onu dil ve anlatım düzeyinde aşsa bile en azından kurgu düzeyinde bağlılıkla ve borçlulukla üstlenen bir öykü çizgisi yine en başından beri var olan bir Cortazar öyküleme çizgisi olarak son öykü kitabı **Uygunsuz Zamanlar**'da taçlanıyor. Bir üçüncü ve benim asıl özgün, önemli bulduğum Cortazar öykü çizgisi; kabukta düşlemsel öykü sezdirimine karşın toplumu, içindeki insanla birden çok kesit-yüzeyle ilişkilendiren, tüm insan durumlarını o durumların olmayısıyla (*negation*) sağlayan ve aşılabilir yalnızlığı içre bireyi umarsız yakalayan, elde bölüm işleminden kalanla okuru baş başa bırakıp üstelik onu kendi güvenli okurluk yerlemleriyle ilgili olarak kuşkulara boğan, felsefenin varlıksal, bilgisel, aktörel, vb. yetmezliğine iç burkan, acı bir yakınmayla el sallayarak veda eden, tüm bunlara karşın yine de kimsesizlikten, yurtsuzluktan asla bir kahraman çıkarmayan, bunu yadsıyan bir çizgi. Eşsiz bir okuma deneyimi gerçekten Cortazar öyküleri. Bu öykülerinde bir şeyi yapmanın değil bir şeyi yap(a)mamanın tersinlenen dünyası bıçak sırtında ürpertici bir yolculuğa çıkarıyor okuru. En önemli anda sırtından atmıyor ama... Tanıklığı sonuna değin sürdürüyor. Bunun için gerekense umutsuz da olsa birazcık cesaret, başka şey değil.

³⁴ 2021 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

³⁵ Cortazar, Julio; **Bütün Öyküleri 3. Kendime Anlattığım Hikâyeler** (Cuentos Completos 3: Lukas Diye Biri: *Un tal Lucas*, 1979; Glenda'yı O Kadar Seviyoruz ki: *Queremos tanto a Glenda*, 1980; Uygunsuz Zamanlar: *Deshoras*, 1982), Çev. Süleyman Doğru, Can Yayınları, Birinci Basım, Ekim 2019, İstanbul, 464 s.

Andres Fava'nın Güncesi³⁶

Julio Cortazar'ın **Andrés Fava'nın Günlüğü**³⁷, 1950'de yazılıp ilkin 1986'da Buenos Aires'de basılan ilk romanı **Sınav**'ın baş kişisi *Andres Fava* çevresinde Cortázar notlarını içeren bir kitap. Eğer yakın bir gelecekte Cortázar üzerine yazacaksam kaynak olarak kullanacağım. Hem de önemli bir Cortázar açkısı diyebileceğim...bir kitap. Yazar kendi kurgusundan yola çıkıp kurgu üzerine, dünya üzerine düşünüyor ve gelecek yapıtının da kimi ipuçları burada... Zaten olağanüstü İspanyolca çevirmenimiz (eşsiz Türkçesi için yürekten sevgi ve saygılarımı sunuyorum) Ayşe Nihal Akbulut, sözü hiç de uzatmadan bir buçuk sayfalık sonsözünde gerekeni söylüyor. Örneğin, günlüğün '*kat kat soyulabilecek bir yapısı*' olduğundan söz ediyor. Çevirmen-yazar-okuru faka bastırmak deyişine başvuruyor, *melez* bir yapıya gönderme yapıyor.

Yazar bu güncesini roman gövdesinin dışında tuttu ama bir yandan da korudu. Uzak okur için güçlükleri olduğunu kabul etmek gerek. En azından bir toplu Cortázar okurluğu kaçınılmaz, metnin kapalı bölümlerine sızabilmek için. Bir yerinde kendi açımdan önemli, şöyle bir saptamasını alıntılımadan geçemem: "*Yapıtlarını zamandizimsel olarak okurken, bir yazara (sözcüğü tüm insanca anlamıyla kullanıyorum) dönüşmenin, nasıl da bir şeyler yazmaktan çok, geri çekilip daha birçok şeyi yazmaktan kendini alıkoymak olduğunun gitgide ayırdına varması.*" (73)

Ve şifrelinden biri:

"*İçinde sözcüklerin, olayların, koca kitap bölümlerinin oturduğu bu bilinç bir geçit ve geçidin ta dibinde böceklerin ve seslerin geçişini izleyen bir göz; tango sözlerinin tekdüze geçit töreni, kopuk kopuk dizeler, yüzler ve taslaklardan parçacıklar.*" (94)

*

³⁶ 2022 yılında yazılmış, gözden geçirilmiş. Zzk.

³⁷ Julio Cortázar, **Andrés Fava'nın Güncesi** (*Diario de Andrés Fava*, 1995), Çev. Ayşe Nihal Akbulut, Defne yayınları, Birinci basım, 2006, İstanbul, 102 s.

Manuel'in Kitabı³⁸

Manuel'in Kitabı³⁹, Julio Cortázar'ın son romanı. 1980 yılında Berkeley'de (ABD) yaptığı bir dizi sunumda⁴⁰ romanı hakkında yorumlar yapıyor. Dediğine göre, **Manuel'in Kitabı** ile **Seksek** arasında yaklaşık on iki yıl var. Dünya ve Latin Amerika siyasal sorunlarıyla yoğun ilgilendiği bir dönem kendisinin... Arjantin ve diğer Latin Amerika ülkelerinde yükselen şiddet (cunta rejimleri) ve onunla savaşmanın değişik yol arayışları... Bu sıralarda yayımlanan roman kendi deyişiyle birçok okura 'absürt' geldi (258) "*Ekteki belgeler hariç kesinlikle işkenceden bahseden bir metin değil; romanın gövdesi kesinlikle bu konuya değinmiyor ve en önemlisi de Arjantin'de geçmiyor, Avrupa'da, daha somut bir ifadeyle Paris'te yaşayan kahramanlarının başlarından geçen olaylar ele alınıyor. Şimdi böyle anlatınca bütün kitap çok kolay görünebiliyor, ama yazarlık deneyimiyle baktığımda aklıma gelebilecek en zor şeylerden birini amaçlıyordu: Edebiyatla tarih arasında, bundan ne tarihin ne edebiyatın kayıpla çıkacağı bir yakınlaşma teşebbüsü, bir başka deyişle içinde iki unsurun -olgusal hakikat, olan biten, olup bittiğini bildiğimiz şey ve uydurabileceğimiz şey- ahenkli bir biçimde eklemeli olduğu ve bundan ne gerçekliğin ne de kurgunun kaybederek çıktığı bir kitap yaratmak.*" (258) Benzeri bir tartışmayı daha ileri giderek yetkinlikle tartışan ve doğrudan roman imgesine dönüştüren Saramago yaklaşımına tam yeri gelmişken burada gönderme yapalım. (Bkz. **Lizbon Kuşatması Tarihi: História do cerco de Lisboa, 1989**) Roman kişileri yaşanan şeyler üzerinde düşünüp yorumlar yapıyor olsalar bile "eğer tarihsel unsur, edebî olanın üzerine binerse, edebî unsur bu işten kayıpla çıkar, ya da tam tersi." Sorunu çözmek için yazarımızın usuna gelen şey, roman kişilerinin de kendisi gibi gazete okuyan kişiler olduğunu düşünmek. Yani 1970 Mart'ında romanı yazarken, romanın o tarihte eyleme hazırlanan kişileri de yazarla aynı gazeteleri okuyordu. Yazma zamanı ile kurgu zamanının eşleştirilmesi, koşutlanması... "*Benim sabah okuduğum şeyi kitabımın karakterleri de okuyabiliyorlardı.*" Bu nedenle gazete haberleri de romana kurgu gereci olarak oldukları gibi girdiler. Durum "*okurun kitapla daha doğrudan bir temas, bir empati ilişkisi kurmasını sağladı, çünkü okur haberi kitabın karakteri ve yazarıyla aynı şekilde okuyordu; böylece bir tür üçlü topluluk, üçlü birlik oluştu ki bu bana göre tarihsel ve politik gerçekliği romanesk türde bir eyleme katma sorununu, en azından yaklaşık olarak, bir şekilde çözüyormuş gibi göründü.*" (260) Klasik olayörgülü bir romana dönüşme olasılığı nedeniyle Cortázar, önlem olarak kimi değişik uygulamalara başvurduğunu ise şöyle belirtiyor: "*Benim hoşuma giden bir roman olması için çok fazla mizahla (bu kara mizah olsa bile, ki ondaki mizah çoğu zaman bu türden), çok fazla oyun duygusuyla, çok fazla absürt unsurla ve melodramatik vurgu olmadan (çünkü acındırıcı unsunlar olan vurgu ve melodram eyleme eşlik eden haberlerin her birinde zaten mevcuttular, bu yüzden onların altının çok fazla çizilmesi gerekmiyordu) yazılmalıydı.*" (260) Ekliyor: "*Bana eğlenceli gelen ve anlık gerçekliğin bakış açısıyla tamamen absürt bir hikâyeye uydurdum.*" (261) Romanda anlatılan eylemin siyasal amaçlı insan kaçırma eylemlerinden ayrımı, kaçırma olayının gerçekçi bir biçimde anlatılmamış olması. Cortázar'a göre zeki okur 'bir dizi iç kusur' bulabilir romanda. Onun ilgisini yönelttiği şey ise anlık sorunlar karşısında bazı kişilerin insan özelliklerini yakalama, onların devrimci eylemi anlama, başarı ve

³⁸ 2022 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk..

³⁹ Julio Cortázar; **Manuel'in Kitabı** (*Libra de Manuel, 1973*), Çev. Süleyman Doğru, Everest yayınları, Birinci basım, 2022, İstanbul, 435 s.

⁴⁰ Julio Cortázar; **Edebiyat Dersleri, Berkeley, 1980** (*Classes de Literatura, 2013*), Süleyman Doğru, Everest yayınları, Birinci basım, 2020, İstanbul, 334 s. (s.255 vd.)

utkuyu eleştirme biçimlerini gülmece yoğun bir oyun duygusuyla anlatma, vb. Eyleme verdikleri tepkiler Cortazar'ın kişisel kaygılarını dile getirmesini de sağlamış oluyor (dediğine göre). Ya sonuç alsalardı, hatta siyasal erki ele geçirselerdi süreç tersine döner miydi ve bu kişiler ne düşünürlerdi öylesi bir durumda? Romanın düşünce temeli son derece ciddi tartışmalara dayalı ama '*romanın kendi eylemi hafif*', çünkü böylece görülmesini istediği şey görünür oluyor.

Roman sağcı ve solcu siyaset çevrelerince kötü karşılanıyor. Yazar bunu beklediğini söylüyor. Sağcı çevreler, romana siyaset bulaştırmasına taktılar, bu onları incitti, solcu çevreler ise anlatılan olayın bunca hafif ele alınmasını eleştirdiler. Değişikle iki yandan da kafasına sopa indi. Özellikle Arjantin'de birçok kendini solda sayan kişi romanı ciddi bulmamıştı. Oysa "*o oynamaya değer bir oyundu ve ben onu oynadım, bunu yapmış olduğum için çok mutluyum.*" Zamanla keskin eleştiriler yerini daha anlayışlı yargılara bırakıyor. Kitabın sonuna ise, Arjantin'de siyasal tutukluların tanıklık belgelerini koyuyor (doğrudan) çift sütunlu akıştan birine. Öteki sütunda ise ABD'li Vietnam gazilerinin işkence anlatıları yer alıyor. Yapmak istediği Doğuyla Batının aynı insan aşığılama işleminde buluştuğunu göstermek.

"Bütün bu sebeplerden ötürü Manuel'in Kitabı'nı, onu zamana karşı yazdığım için birçok kusuru olan bir kitabı yazmış olmaktan mutluluk duyuyorum (...) Bu kitap neredeyse bir gazetecilik çalışması gibi günbegün yazıldı ve bu fark ediliyor, herhalde fark ediliyordur. Yazılış açısından metinde gevşeklikleri olan bir kitap ama bu haliyle bile onu yazmış olduğum için mutluyum." (264)

*

Dinleyici kitlesinin kesiti (*profil*) dikkate alındığında (ABD, Berkeley Üniversitesi, öğrenci dinleyici kitlesi, vb.) yapıtını anlatırken Cortázar'ın ne denli özenli ve indirgenmiş, yalın bir dil kullandığı, kendi yapıtına ne denli yüzeyden yaklaştığı ve yorumladığı çok da yadırgatmıyor bizi. Dolayısıyla yukarıda özetlemeye çalıştığım kendi yorumunu sakınımla bir başvuru kaynağı olarak kullanma yanlısıyım. Ama kendi yazın çizgisinde **Manuel'in Kitabı'nın**; hem kişisel geleneğini dorukta (**Seksek**, 1963) tutmaya çabalayan, özünde önceki yapıtın sayısız yinelemeleri ve çeşitlemelerinden çatılı yetkin bir Cortázar metni hem de kendisinin de belirttiği gibi dünyanın canlı gündemine yazınsal ve eylemci bir yanıt verme zorunluluğunun biraz ivenessi bir karşılığı olduğunu düşünmemiz iyi olur. Soluk alamayacak kerte kendi kıtasının (Latin Amerika) siyasal gündemiyle dolmuş ama dahası tüm dünya gündemini zorunlu ya da gönüllü sırtlanmış bir yazar olarak bir derin açmazın yükümlülüğünü taşıdığını sezinlememek olanaksız. Küresel anamalcı dizgenin devrimci bir dönüşümle alaşağı edilmesi yönünde siyasal duruştan hiç kuşku duymazken öte yandan dünyanın sol uygulamalarının, davranışlarının, seçimlerinin, ilişkilerinin kendisinde yankılanan açıkça kuşku verici belirtileri arasında tedirgin ve çift kimlikli, davranışlı birine dönüşmesi gerekti. Evet seçtiği yer bellidir ama seçtiği bu yerde ve dünyada her şeyi birey olarak onaylaması, üstlenmesi kolay değildir hem de hiç. Çünkü aslında en çok kendini bağlı duyumsadığı biricik şey; yazı, yalnızca yazmak, dünyanın parçalarını beklediği gibi değil hiç umulmadığı, beklenmediği gibi bütünlemek, eklemek (düşlem-*fantazma*) ve bunu yapmanın eşsiz oyuncu hazzını yaşamak. Ama dediğim gibi böylesi ünlenmiş bir yazarı dünya kolayından bırakmaz, herkes bir yana çekmeye çalışır.

Ben **Manuel'in Kitabı'nı** Süleyman Doğru'nun doğru çeviri ve yazık ki eskitilmiş Türkçesiyle de olsa Türkçeye kazandırılmasını çok önemli bulduğumu belirtmeliyim. **Seksek**le getirmedeği ya da önermediği hangi yazınsal öğelere bu romanında dayandı, bunu anlamak, çözümlenmek önemli. Bir kere anlatıcı kavramını köklü bir

eleştiriyeye uğrattı diyebilirim (ileri de giderek). Anlatıcı yer yer anlatılan, hatta dolayım lanıp adı silinerek ima edilen (“Öte yandan, sana dediğim kişi...”, 11) birkaç katmanlı ve açılı bir anlatıcı. Kurgusunun iki kat dışında ve içinde. Bu romanın teknik sınırlarını zorlayan yaratıcı bir deneyim kuşkusuz. Öte yandan ‘entelektüalizm’ üzerine belki 20.yüzyılda yapılmış en son tersinlemeli (*ironik*) anlatı. Tabii buna sürgün kavramını, hiç de çatışkılı (*dramatik*) bir çerçeveye gerek duymadan irdelemesini, eklemeliyiz ki bu durum yurtsuzluğun umutsuz, saçma (*nihil*) ve bir yandan gülmeceye (*mizah*) yatkın nasıl da bitek bir ortam olduğunu kanıtlıyor. Roman boyunca kişiler arasında akan duygu iki tınılı (*ton*) ve tınlamalar çift yönlü çağcıl bir müzik yazısı gibi ters akışlı, duygu inişe geçmişken bir yandan tırmanıyor (**Bkz.** *M.C. Escher*). Ama ayrıca sonsuz yinelenme duygusu beklenmedik bir gülme duygusu doğuruyor, tıpkı oyundaki nedensizin yol açtığı tutku (*arzu*) gibi. Herkes olamayacağı denli kendisi, aslı gibi görünüyor ve bu olanaksızlık herkesi herkes olmayan herkese dönüştürüyor. En sonunda elimizde annesinin desteğiyle gazete kesiklerinden oluşturulan bir yaşanılan dünya *legosu*, bir Manuel (bebek) kitabı kalıyor. Bu dünyanın o andaki saçmasının, inanılmayacak kerte gülünç ve acı böyleliğinin tutanağı gibi, gelecekteki Manuel’e bir şeyler söyleyebileceği umulmuş ama belki de okunamayacak, yitip gidecek bir derlem (*koleksiyon*): Dünya buydu ve değildi. Her ikisinden de olanaksız, çivisinden çıkmış, yerinden oynamış, korkunç bir biçimde gülünç ve umutsuz. Tabii kişiler arasına döşenen ilişkiler, anıştırdığı duygusal çağrışımlar ve bunun yersizliği, iki kadın ve tutkusu arasında gerilmiş Andrés’in usa ve çağcıl kurguya sığmaz bir hafiflikle eylemin en can alıcı yerine kişisel nedenle dalışındaki düzmecelik, olayın görkemi ve kofluğu arasında düğme tutmaz ilik saçmalığı ve dayanılmaz hafifliği, vb. tümü Cortázar’ın ipin ucunu sıkı tuttuğu ve aynı zamanda elinden kaçırdığının da kanıtı. Hem unutmayalım, yazı kendini yazıyor ve bunu biliyor. Soru: Yazı en son noktada kendisi hakkında, tıpatıp kendisinden başka ne yazar?

Cortázar’ı bir başka yazıda ele almak umuduyla diyeyim.

EDUARDO GALEANO

(1940-2015, Uruguay)

Biz Hayır Diyoruz⁴¹

Uruguaylı yazar, gazeteci Galeano'nun bu siyasal seçkisinden⁴² etkilenmemek olanaksız. Bu yazıların içeriğinden çok söylemi çarpıcıydı, vurucu ve anlamlıydı. Bütün yazılar önemli olmakla birlikte, ben burada iki yazıya özellikle işaret edeceğim ve onları hem yeniden okuyacağım hem de başkalarına (özellikle gençlere) önereceğim: **Çalışanların Hakları Arkeolojik Bir Konu Mu?** (1999), **Onlar Gibi Olmalı** (1991).

Latin Amerika'nın ve aslında Dünyamızın acı öyküsünü yüansitan bu kitaptan çarpıcı birkaç alıntı yapmakla yetineceğim, belki bir yerlerde işime yarar, belki okuyan biri olur da, vay canına, dedirtir.

"Yüksek yaşam düzeyindeki toplumlardan çok şey öğrenmeliyiz ama bu toplumlar bize aynı zamanda mesela ekonomik gelişmenin asla kendi başına bir hedefe dönüşmemesi gerektiğini de gösterirler, insanları her zaman daha özgür ve daha mutlu kılmadığını, bazen bizi eşyaların emrine koştuğunu gösterirler." (1979, 35)

"Yazar kitap yazandır, der dokunduğunu parçalayan burjuva düşüncesi. Yaratıcı eylemlerin bölümlendirilmesi için, duvarlar çekmekte ve hendekler kazmakta uzmanlaşmış ideologlarımız vardır. Bize, buraya kadar roman olur, denir, şurası denemenin sınırındır, oradan sonra şiir başlar." (1980, 37)

"Cezaevi gibi işletilen ülkelerde duvarlarda yazılar ya da resimler ışıdamaz Duvar yoksulların matbaasıdır: Risk alarak, gizlice, bir anlığına, dünyanın unutulmuşlarına ve yoksullarına hizmet veren bir iletişim aracı." (1980, 41)

"Halkın seviyesine 'inmeyi' reddeden güzelliğin tekelleri ve halkla iletişim kurmak için bu seviyeye 'inmeyi' amaçlayan iyiniyetliler arasındaki polemik sahte olduğuna inanıyorum. İki taraf da aynı fikirde: Tepeden hareket ediyorlar ve bilmeyenleri küçük görüyorlar." (1980, 44)

"Ama üslup bir alettir, melodi değil; yeni Latin Amerikan anlatısının gerçek kahramanları da zamirler ve sıfatlar değil, etten ve kemikten kadınlar ve adamlardır." (1980, 48)

"Gerçekliği açıklamak onu kopye etmek anlamına gelmez. Gerçekliği kopye etmek ona ihanet etmek olur; özellikle de gerçekliğin, hayatta kalabilmek için yalan söylemeye zorlayan ve gündelik olarak şeylerin adlarıyla anılmasını yasaklayan bir sistem tarafından maskelendiği bizimki gibi ülkelerde. Gerçekliğin içine işleme yetisinde olanlar gerçekliği döllerler. Picasso'nun Guernica'sı gözlerimize bu küçük Bask kasabasının bombardımanının bütün fotoğraflarından daha fazla gerçeklik sunar. Fantastik bir anlatı, gerçekliği natüralist, gerçekliğe saygılı davranmaya çalışan bir öyküden daha iyi yansıtabilir." (1980, 53)

"Yaratıcı hayal gücü, varsayılan sonsuzluğun bir vadesi olduğunu ve karşı yüzü olmayan yüz olmadığını açıklar." (1980, 54)

"D'Amicis'in –faşizmin edebi peygamberi- dünyası karanlık bir dünya. Üç temel değeri var: aile, vatan ve bilgilerin düzenli bir özeti olarak eğitim. Çocuk Kalbi'nin karakterleri çocuktun ama oyun oynamazlar. Şakaları, eğlenceleri yoktur. Kahraman ve sıkıcıdırlar." (1977, 75)

"Paul Nizan'ın o isabetli saptamasını düşünüyorum: 'Dünyaya karşı bir suçlama olmayan tek bir büyük eser yoktur.' Che'nin ölümüyle mükemmel bir biçimde

⁴¹ 2008 yılında yazılmış, gözden geçirilmemiştir. Zzk.

⁴² Galeano, Eduardo; **Biz Hayır Diyoruz** (2008), Çev. Bülent Kale, Metis yayınları, Birinci basım, Mart 2008, İstanbul, 195s.

doğrulanan hayatı, bütün büyük eserler gibi, dünyaya karşı, insanların çoğunluğunu insanların azınlığının yük hayvanına dönüştüren, ülkelerin çoğunluğunu ülkelerin azınlığının çıkarı için hizmetkarlığa ve sefalete mahmuk eden bir dünyaya, bizim dünyamıza karşı bir suçlamadır. Aynı zamanda bu dünyayı değiştirmeye atılmayan egoistlere, korkaklara ve konformistlere karşı da bir suçlamadır.

Çünkü Che'nin ölümü, şu andan itibaren, bu suçlamanın hakkını vermek zorundadır." (1967, 97)

"Terleyen biri gibi şiddet üreten ve her ihtiyacı olduğunda devlet terörizmini uygulayan sistem, bitmeyen yalanlarına bahane olarak terörist şiddeti kullanmaktan çekinmiyor. Ama gözetlenen ve adaletten yoksun bir demokrasinin gerçek bir demokrasi olmadığını söyleyen biri terörizm suçu mu işlemiş olur? Onursuz bir barışın bastırılmış bir savaşa fazlasıyla benzediğini açıklayan biri şiddeti mi teşvik eder? **Yüzün suçu aynaya yüklenebilir mi?** ." (1987, 101)

"Demokrasi olduğu şey değildir, benzediği şeydir. Ambalaj kültürünün göbeğinde yaşıyoruz. Evlilik sözleşmesi aşktan daha önemli, cenaze ölümden, elbise bedenden, ayin tanrıdan daha önemli. Ambalaj kültürü içerikleri hor görüyor. Söylenen önemli, yapılan değil. Köleliğin Brezilya'da bir yüzyıldan beri olmadığı varsayılıyor ama Brezilyalı çalışanların üçte biri günde bir dolardan az kazanıyor ve sosyal piramit yukarıda beyaz, aşağıda siyah: En zenginler en beyazlar, en yoksullar en siyahlar. Köleliğin kaldırılmasından dört yıl sonra 1892'de, Brezilya hükümeti kölelikle ilgili bütün belgelerin, kitapların yakılmasını emretti, köle şirketlerinin bilançolarının, makbuzların, şartnamelerin, kararnamelerin ve her şeyin yakılmasını emretti, sanki kölelik hiç olmamış gibi." (1987, 110)

"Uzaklardaki kayıp köylerde ölen her ihtiyarın yanan bir kütüphane olduğunu söyleyenler çok doğru söylüyorlar. Kollektif belleğe miras kalan ve onu zenginleştiren halk kültürü sayesinde, biz Latin Amerikalılar bazı temel kimlik işaretlerimizi devam ettirebildik. Kopyacı ve verimsiz resmi kültür, egemen kültürün ahmak yankısı, bu işaretleri bilmiyor ya da onları tanıyınca hor görüyor. Hatta belki de daha derinde onlardan korkuyor: Bu işaretler onura, hayal gücüne ve iktidar sahiplerinin diğer düşmanlarına gönderme yapıyorlar." (1987, 115)

"Halk kültürü doğası gereği, katılım kültürüdür: Doğası yüzünden, demokratiktir. Özellikle sözlü gelenekle aktarılır ama teknolojik gelişme verimli olabileceği alanları daralttıkça –meydanlar, kafeler, meyhaneler, köşebaşları, pazarlar- onu çoğaltmak ve yenilemek giderek zorlaşıyor. Oysa televizyon kapatır, ayırır, izole eder: Tek yönlü aktarır, verici makineden alıcı insana doğru dönüşü olmayan bir yolculuk sunar ve alıcı insan ithal heyecanları konserve sosis gibi tüketir.

Demokrasi düşmanı yapılara karşı mücadele, iktidarsızlık yapılarına karşı mücadele, halkın yaratıcı enerjisini serbest bırakacak ve halkın görmesini ve görünmesini engelleyen gözlerdeki örümcek ağlarını kaldıracak özgürleştirici bir ulusal kültürün gelişiminden geçer. Bizim ülkelerimizde televizyonun yaydığı mesajlar, egemen kültürün üzerinde egemenlik kurduğu kültüre sattığı simgeler, bizi aşağılayan iktidarın simgeleri, bu özgürleştirici dediğimiz kültüre pek katkıda bulunmaz. Ama yanlış anlaşılmayayım. Bu anlayış kendi başına televizyonun reddini içermiyor, yalnızca toplumsal olarak yasallaşmış bir uyuşturucu olarak, düşünmemek için valyum olarak televizyonu reddediyor, nasıl Birleşik Devletler'den ya da diğer yabancı ülkelere geliyor diye mesajlarının reddini de içermiyorsa..." (1987, 115)

“Az gelişmişlik her şeyden önce bağımlı halkların kendi kafalarıyla düşüncelerini, kendi yürekleriyle hissetmelerini, kendi ayaklarıyla yürümelerini engellemek üzere kurulmuş bir iktidarsızlık yapısıdır.” (1987, 118)

“Şiddet sarmalı şiddet ve belirsizliği doğuruyor: acı, korku, hoşgörüsüzlük, nefret, delilik.” (2001, 125)

“İktidar nüfusu korumak için işkence yapmaz, onu korkutmak için yapar.” (2004, 133)

“Evrensel güç sisteminin, şu benim çocukluğumda kapitalizm denilen sistemin iki motorundan yalnızca biri çalışıyor. Hırsı teşvik ediciliği yok oldu, en azından el emeği için. Artık kimsenin çalışarak zengin olma çağına dair en ufak bir umudu bile yok. Şimdi o iki motor korku ve korku: işini kaybetme korkusu, iş bulamama korkusu, açlık korkusu, işsizlik korkusu.” (2004, 147)

“Demokraside kim yönetir, kimsenin oy vermediği büyük sermayelerin uluslararası görevlileri mi?” (2005, 144)

“‘Silahları şeytan doldurur.’ Bu atasözü yanılmıyor. Tanrı bu kadar sikindirik olamaz. Silahları dolduranın Şeytan olması gerek ya da en azından kitle imha silahlarını, gerçek olanları, Irak’ın sahip olmadıklarını, dünyayı havaya uçuranları:

-kamuoyu fabrikalarının yalan bombardımanlarını,

-tüketim toplumunun iklimi çileden çıkartan, havayı kokuşturan kimyasal silahlarını,

-korku fabrikalarının bizi kabul edilemez olanı kabul etmeye zorlayan ve onursuzluğu kaçınılmaz kadere dönüştüren zehirli gazlarını,

-devlet şefi kategorisine yükseltilmiş seri katillerin ölümcül dokunulmazlığını,

-ve aynı anda hem yoksulluğu hem de yoksulluğa karşı nutukları kat kat arttıran ve aynı zamanda hem antipersonal mayın hem de protez bacak satan ve gökyüzünden mahvettikleri ülkelerin üzerine hem füzeler hem de yeniden inşa kontratları savuran büyük güçlerin iki ucu keskin kılıçlarını...” (2005, 148)

“İstisnasız bütün ilk anayasalar, kadınları, yerlileri, siyahları ve yoksulları dışarıda bıraktılar.” (2006, 153)

“Yurtseverlik, bugüne bugün baskın ulusların bir ayrıcalığıdır.

Ezilen uluslar uyguladıklarında yurtseverlik popülizm ya da terörizm şüphesi altına girer ya da basitçe en ufak bir ilgiye bile değmez.” (2006, 157)

“Genel olarak, kendisinden habersiz olan bizim ülkelerimiz, kendi tarihlerinden de habersizler. Yenisömürgeci statü, köle kendisine sahibinin gözleriyle baksın diye köleyi tarihten koparıyor. Tarih bize bir mumya gösterilir gibi, tanıdığımız, sevdiğimiz ve acısını çektiğimiz gerçeklikten çok uzak, zamandan kopmuş tarihler ve veriler olarak öğretilir: Bize geçmişin elitizm ve ırkçılıkla biçimlenmiş bir versiyonu sunulur. Olabileceğimizden habersiz olalım diye olduğumuz şey bizden gizlenir ve bize yalan söylenir.” (1987, 163)

“Kurtarılmış yerli itaat ettirilmiş yerlidir. Yerli yok edilinceye kadar itaat ettirilir: Kendinden boşaltılınca o artık bir yerli olmayandır ve hiç kimsedir.” (1992, 172)

“Bir zaman önce, İspanyol din adamı Ignacio Ellacuria bana şu Amerika’nın keşfi hikayesinin ona saçma geldiğini söyledi. Zalimin keşfetme yeteneği yoktur, dedi: ‘Zalimi keyfeden mazlumdur.’

O, zalimin kendisini bile keşfedemeyeceğine inanıyordu. Zalimin hakiki gerçekliği yalnızca mazlumun olduğu yerden görülebilirdi.

Ignacio Ellacuria kurşunlarla tarandı, bu affedilmez ifşa yeteneğine inandığı ve kehanet gücündeki inancının risklerini paylaştığı için.

Onu öldüren El Salvador’lu askerler mi, yoksa kendisini açık eden bakışa tahammül edemeyen sistem mi.” (1992, 181)

“Hayat, sen başka planlar yapmakla meşgulken başına gelenlerdir, diyordu John Lennon.” (2004, 133)

“Söyledikleri ve sustuklarıyla, egemen kültür yoksulların yoksulluğunun zenginlerin zenginliğinin bir sonucu olmadığı yalanını söyler, bu kimsenin suçu değildir, bir keçinin kulağından çıkmıştır ya da yoksulları tembel ve eşek yapan Tanrı'nın işidir.” (1988, 193)

*“Bu dünya tablosunda, biz insan sözünün tarafsızlığına **hayır** diyoruz. Çevremizde gerçekleşen gündelik çarmıha germeler karşısında bizi elimizi yıkamaya davet edenlere **hayır** diyoruz. Aynada kendini izleyen ilgisiz, soğuk bir sanatın sıkıcı cazibesi karşısında sıcak bir sanatı tercih ediyoruz; insanın dünyadaki macerasını kutsayan ve ona katılan, umutsuzca aşık ve kavgacı bir sanatı tercih ediyoruz. Eğer adil olmasaydı güzellik güzel olur muydu? Güzelliğin ve adaletin birbirinden koparılmasına **hayır** diyoruz, çünkü bu ikisinin güçlü ve verimli kucaklaşmasına **evet** diyoruz.” (2004, 133)*

Galeano, Eduardo; Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri (*Días y Noches Amor y de Guerre, 1977, Deneme*), Çev. Gülin Dalaman, Alan yayıncılık, Birinci basım, Nisan 1986, İstanbul, 208 s.

*

Galeano, Eduardo; Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri (*Días y Noches Amor y de Guerre, 1977, Deneme*), Çev. Süleyman Doğru, Sel yayınları, İkinci basım, Mart 2016, İstanbul, 199 s.

(2019)

*

Galeano, Eduardo; Ateş Anıları 1. Yaratılış (*Memoria del fuego 1. Los Nacimientos, 1982, Deneme*), Çev. Zülâl Kılıç, Can Yayınları, Birinci Basım, 1994, İstanbul, 331 s.

*

Galeano, Eduardo; Ateş Anıları 1. Yaratılış (*Memoria del fuego 1. Los Nacimientos, 1982, Deneme*), Çev. Süleyman Doğru, Sel Yayınları, İkinci Basım, Temmuz 2016, İstanbul, 381 s.

*

Galeano, Eduardo; Ateş Anıları 2. Yüzler ve Maskeler (*Memoria del fuego 2. Las Caras Y Las Màscaras, 1984, Deneme*), Çev. Nihal Yeğınobalı, Can Yayınları, Birinci Basım, 1995, İstanbul, 318 s.

*

Galeano, Eduardo; Ateş Anıları 2. Yüzler ve Maskeler (*Memoria del fuego 2. Las Caras Y Las Màscaras, 1984, Deneme*), Çev. Süleyman Doğru, Sel Yayınları, Birinci Basım, Şubat 2017, İstanbul, 366 s.

*

Galeano, Eduardo; Ateş Anıları 3. Rüzgârın Yüzyılı (*Memoria del fuego 3. El siglo del viento, 1986, Deneme*), Çev. Nihal Yeğınobalı, Can Yayınları, Birinci Basım, 1995, İstanbul, 333 s.

*

Galeano, Eduardo; Kucaklaşmanın Kitabı (*El libro e los abrazos, 1989, Deneme*), Çev. Nihal Yeğınobalı, Can Yayınları, Birinci Basım, 1994, İstanbul, 272 s., Resimli.

*

Galeano, Eduardo; Biz Hayır Diyoruz (*Seçme Yazılar, 2008, Deneme*), Der. ve Çev. Bülent Kale, Metis Yayınları, Birinci Basım, Mart 2008, İstanbul, 195 s., Resimli.

*

Galeano, Eduardo; Gölgede ve Güneşte Futbol (*El fútbol a sol y samba*, 1995, *Deneme*), Çev. Ertuğrul Önalp/ M. Necati Kutlu, Can Yayınları, Sekizinci Basım, 1995, İstanbul, 342 s., Resimli.

*

Galeano, Eduardo; Tepetaklak: Tersine Dünya Okulu (*Patas Arriba: La Escuela del Mundo Al Revés*, 1998, *Deneme*), Çev. Bülent Kale, Sel Yayınları, İkinci Basım, Eylül 2017, İstanbul, 350 s., Resimli.

*

Galeano, Eduardo; Zamanın ağızları (*Bocas del tiempo*, 2004, *Deneme*), Çev. Bülent Kale, Sel Yayınları, Birinci Basım, Ocak 2018, İstanbul, 363 s., Resimli.

(2020)

*

Galeano, Eduardo; Aynalar (*Espejos- Una Historia Casi Universal*, 2007, *Deneme*), Çev. Süleyman Doğru, Sel Yayınları, Birinci Basım, Aralık 2009, İstanbul, 386 s., Resimli.

(2020)

*

Galeano, Eduardo; Ve Günler Yürümeye Başladı (*Los Hijos De Los Dias*, 2012, *Deneme*), Çev. Süleyman Doğru, Sel Yayınları, Birinci Basım, Kasım 2012, İstanbul, 403 s.

(2020)

Kadınlar⁴³

İki gün oldu Galeano'nun **Kadınlar**⁴⁴ adlı yapıtını bitireli. Kitap Galeano'nun ölümünün (2014) ertesini önceki yapıtlarından *kadınlar* üzerine yazdıklarının bir derlemesi olarak yayımlanmış. 2016'da da ölümünden önce üzerinde çalıştığı **Hikâye Avcısı** yayımlandı ve Türkçeye çevrildi. Şu an elimde Galeano'dan okuyacağım son kitap olarak o var. 2020 yılı benim Eduardo Galeano okuma yılım oldu. Türkçeye çevrilmiş nesi varsa okudum. Sanırım 20 cildi geçer. Hakkında toplu ve uzun olarak yazacağım ya bağımsız ya da Borges (Arjantin), Cortazar (Arjantin), Onetti (Uruguay), Zambra (Şili) birlikte, bir Latin beşlisi olarak.

Kadınlar elbette özgün bir okuma olmadı. Daha önce yayımladığı **Boş Gezen ve diğer Öyküler** (1973), **Ateş Anıları** (1982), **Kucaklaşmanın Kitabı** (1989), **Yürüyen Kelimeler** (1993), **Tepetaklak/ Tersine Dünya Okulu** (1998), **Aynalar: Neredeyse Evrensel Bir Tarih** (2008), **Ve Günler Yürümeye Başladı** (2012) adlı kitaplarından yapılmış seçki kimi metinlerini yeniden sıcağı sıcağına okuyup yinelemek oldu benim açımdan. Galeano'nun yaptığı şeyin 20 ve 21.yüzyıl açısından ne anlama geldiğini çok iyi kavramakla birlikte keşke dedim içimden **Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri**'nde (1978) yakaladığı ipin ucunu bırakmasaydı. Çünkü üç ciltlik **Ateş Anıları** (1982) ondan sonra yazdığı her şeyi en geniş anlamda kapsıyor zaten hem dil hem içerik olarak.

⁴³ 2020 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

⁴⁴ Eduardo Galeano; **Kadınlar** (*Mujeres*, 2015), Çev. Süleyman Doğru, Sel y., Altıncı basım, 2019, İstanbul, 197 s.

**Galeano, Eduardo; Hikâye Avcısı (*El cazador de historias*, 2016, Deneme),
Çev. Süleyman Doğru,
Sel Yayınları, Birinci Basım Ekim 2017, İstanbul, 262 s.**

Sonuç

KAYNAKLAR

BORGES

- Borges, Jorge Louis; **Alçaklığın Evrensel Tarihi** (*Historia Universal de la Infamia, 1935, Öykü*), Çev. Celal Üster, İletişim Yayınları, Beşinci Basım, 2019, İstanbul, 145 s.
- Borges, Jorge Louis; **Alçaklığın Evrensel Tarihi** (*Historia Universal de la Infamia, 1935, Öykü*), Çev. Zeynep Çağlayan, Logos Yayınları, Birinci Basım, Ağustos 1990, İstanbul, 148 s.
- Borges, Jorge Louis; **Düşsel Varlıklar Kitabı** (*El libro de los seres imaginarios, 1967, Anlatı*), Çev. Celal Üster, İletişim Yayınları, Üçüncü Basım, 2018, İstanbul, 285 s.
- Borges, Jorge Luis; **Ficciones: Hayaller ve Hikâyeler: Toplu Eserleri 1** (*Ficciones, 1944, Öykü*), Çev. Tomris Uyar/ Fatih Özgüven, İletişim Yayınları, Birinci Basım, 1998, İstanbul, 163 s.
- Borges, Jorge Luis; **Alef** (*El Aleph, 1949, Öykü*), Çev. Tomris Uyar/ Fatih Özgüven/ Pal Bayaz Charum/ Fatma Akerson, İletişim Yayınları, Dördüncü Basım, 2018 İstanbul, 195 s.
- Borges, Jorge Luis; **Öteki Soruşturmalar** (*Otras Inquisiciones, 1952, Deneme*), Çev. Peral Bayaz Charum/Türker Armaner, Fatih Özgüven/ Pal Bayaz Charum/ Fatma Akerson, İletişim Yayınları, Dördüncü Basım, 2018 İstanbul, 195 s.
- Borges, Jorge Luis; **Yaratan** (*El Hacedos, 1960, Şiir*), Çev. Peral Bayaz Charum/Ayşe Nihal Akbulut, İletişim Yayınları, Birinci Basım, 2011, İstanbul, 98 s.
- Borges, Jorge Luis; **Gölgeye Övgü** (1985, Şiir + Öykü), Çev. Münir H. Göle, İletişim Yayınları, Birinci Basım, Mart 1992, İstanbul, 372 s.
- Borges, Jorge Luis; **Bir Ada Bir Kıtı** (*Introduccion a la literatura inglesa, 1965; Introduccion a la literatura norte-americana, 1967, Deneme*), Çev. Celal Üster, Can Yayınları, Birinci Basım, Mayıs 1995, İstanbul, 170 s.
- Borges, Jorge Louis/Kodama, Maria; **Atlas** (1995), Çev. Celal Üster, İletişim Yayınları, Dördüncü Basım, 2010, İstanbul, 106 s.
- Borges, Jorge Luis; **Jorge Luis Borges'le Konuşmalar** (*Der. Richard Burgin, 1998, Söyleşi*), Çev. Osman Akınhay, Agora Yayınları, Birinci Basım, Temmuz 2017, İstanbul, 313 s., Büyük boy.

*

ONETTI

- Onetti, Juan Carlos; **Kısa Hayat** (*La vida breve, 1950*), Çev. Soykan Özyurt, Alef y., Birinci basım, 2019, İstanbul, 367 s.
- Onetti, Juan Carlos; **Veda Ederken** (*Los Adioses, 1954*), Çev. Münir H. Göle, Alakarga yayınları, Birinci basım, 2018, İstanbul, 92 s.
- Onetti, Juan Carlos; **Tersane** (*El Astillero, 1961*), Çev. Suna Kılıç, Alef yayınları, Birinci basım, 2016, İstanbul, 245 s., Hortensia Campanella'nın sonsözü, s.213-245.
- Onetti, Juan Carlos; **Ceset Toplayıcı** (*Juntacadáveres, 1964, Roman*), Çev. Soykan Özyurt, Alef Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2021, İstanbul, 286 s.
- Onetti, Juan Carlos; **Yarın Başka Bir Gün Olacak** (*Mañana Será Otro Día, 1985, Öykü*), Çev. Münir H. Göle, Alakarga Yayınları, Birinci Basım, Mart 2018, İstanbul, 101 s.

- Onetti, Juan Carlos; **Artık Fark Etmediğinde** (*Cuando ya no importe*, 1994, Roman), Çev. Nurhayat Çalışkan, Alakara Yayınları, Birinci Basım, Mart 2018, İstanbul, 232 s.

*

CORTÁZAR

- Cortázar, Julio; **Sınav** (*El examen*, 1950, Yay. 1986, Roman), Çev. Ayşe Nihal Akbulut, Can Yayınları, Birinci Basım, Mayıs 2018, İstanbul 303 s.
- Cortázar, Julio; **Hayvan Hikâyeleri** (*Bestiario*, 1951, Öykü), Çev. Süleyman Doğru, Can Yayınları, Birinci Basım, Şubat 2019, İstanbul, 128 s.
- Cortázar, Julio; **Oyunun Sonu** (*Final del juego*, 1956, Öykü), Çev. Süleyman Doğru, Can Yayınları, Birinci Basım, Şubat 2019, İstanbul, 188 s.
- Cortázar, Julio; **Son Raunt** (*Ultimo Round*, 1969, Deneme), Çev. Ayşe Nihal Akbulut, Yapı Kredi Yayınları, Birinci Basım, Ocak 2009, İstanbul, 407 s., Resimli.
- Cortázar, Julio; **Seksek** (*Rayuela*, 1963, Roman), Çev. Necla Işık, Can Yayınları, Birinci Basım, 1988, İstanbul, 640 s.
- Cortázar, Julio; **Büyüdükçe 'Blow up'** (1985, Öykü seçkisi), Çev. Nihal Yeğinoğlu, Alan Yayınları, Birinci Basım, 1985, İstanbul, 185 s.
- Cortázar, Julio; **Gizli Silahlar (Bütün Öyküleri 1.Ötekinin Rüyası)** (*Las armas secretas*, 1959, Öykü), Çev. Süleyman Doğru, Can Yayınları, Birinci Basım, Aralık 2016, İstanbul, 614 (263-436) s.
- Cortázar, Julio; **62 Maket Seti** (*Modelo para armar*, 1972, Roman, Çev. Aslı Biçen, Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım, Mart 1997, İstanbul, 216 s.
- Cortázar, Julio; **Gözlemevi** (*Prosa del observatorio*, 1972, Deneme), Çev. Aslı Biçen, Everest Yayınları, Birinci Basım, Mart 2017, İstanbul, 72 s.
- Cortázar, Julio; **Bütün Öyküleri 2. Ayak İzlerinde Adımlar** (Cuentos Completos 2: Kronopların ve Meşhurların Hikâyeleri: *Historias de cronopios y de famas*, 1962; Bütün Ateşler Ateş: *Todos los fuegos el fuego*, 1966; Son raunt: *Última round*, 1969; Sekizyüzlü: *Octaedro*, 1974; Orada Dolaşan Biri: *Alguien que anda par ahí*, 1977), Çev. Süleyman Doğru, Can Yayınları, Birinci Basım, 2017, İstanbul, 655 s.
- Cortázar, Julio; **Bütün Öyküleri 3. Kendime Anlattığım Hikâyeler** (Cuentos Completos 3: Lukas Diye Biri: *Un tal Lucas*, 1979; Glenda'yı O Kadar Seviyoruz ki: *Queremos tanto a Glenda*, 1980; Uygunsuz Zamanlar: *Deshoras*, 1982), Çev. Süleyman Doğru, Can Yayınları, Birinci Basım, Ekim 2019, İstanbul, 464 s.
- Julio Cortázar, Andrés **Fava'nın Güncesi** (*Diario de Andrés Fava*, 1995), Çev. Ayşe Nihal Akbulut, Defne yayınları, Birinci basım, 2006, İstanbul, 102 s.
- Cortázar, Julio; Manuel'in Kitabı (*Libro de Manuel*, 1973), Çev. Süleyman Doğru, Everest yayınları, Birinci basım, Temmuz 2022, İstanbul, 435 s.

*

GALEANO

- Galeano, Eduardo; **Biz Hayır Diyoruz** (2008), Çev. Bülent Kale, Metis yayınları, Birinci basım, Mart 2008, İstanbul, 195s.
- Galeano, Eduardo; **Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri** (*Dias y Noches Amor y de Guerre*, 1977, Deneme), Çev. Gülin Dalaman, Alan yayıncılık, Birinci basım, Nisan 1986, İstanbul, 208 s.

- Galeano, Eduardo; **Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri** (*Dias y Noches Amor y de Guerre, 1977, Deneme*), Çev. Süleyman Doğru, Sel yayınları, İkinci basım, Mart 2016, İstanbul, 199 s.
- Galeano, Eduardo; **Ateş Anıları 1. Yaratılış** (*Memoria del fuego 1. Los Nacimientos, 1982, Deneme*), Çev. Zülâl Kılıç, Can Yayınları, Birinci Basım, 1994, İstanbul, 331 s.
- Galeano, Eduardo; **Ateş Anıları 1. Yaratılış** (*Memoria del fuego 1. Los Nacimientos, 1982, Deneme*), Çev. Süleyman Doğru, Sel Yayınları, İkinci Basım, Temmuz 2016, İstanbul, 381 s.
- Galeano, Eduardo; **Ateş Anıları 2. Yüzler ve Maskeler** (*Memoria del fuego 2. Las Caras Y Las Màscaras, 1984, Deneme*), Çev. Nihal Yeğınobalı, Can Yayınları, Birinci Basım, 1995, İstanbul, 318 s.
- Galeano, Eduardo; **Ateş Anıları 2. Yüzler ve Maskeler** (*Memoria del fuego 2. Las Caras Y Las Màscaras, 1984, Deneme*), Çev. Süleyman Doğru, Sel Yayınları, Birinci Basım, Şubat 2017, İstanbul, 366 s.
- Galeano, Eduardo; **Ateş Anıları 3. Rüzgârın Yüzyılı** (*Memoria del fuego 3. El siglo del viento, 1986, Deneme*), Çev. Nihal Yeğınobalı, Can Yayınları, Birinci Basım, 1995, İstanbul, 333 s.
- Galeano, Eduardo; **Kucaklaşmanın Kitabı** (*El libro e los abrazos, 1989, Deneme*), Çev. Nihal Yeğınobalı, Can Yayınları, Birinci Basım, 1994, İstanbul, 272 s., Resimli.
- Galeano, Eduardo; **Gölgede ve Güneşte Futbol** (*El futsbol a sol y sambra, 1995, Deneme*), Çev. Ertuğrul Önalp/ M. Necati Kutlu, Can Yayınları, Sekizinci Basım, 1995, İstanbul, 342 s., Resimli.
- Galeano, Eduardo; **Tepetaklak: Tersine Dünya Okulu** (*Patas Arriba: La Escuela del Mundo Al Revés, 1998, Deneme*), Çev. Bülent Kale, Sel Yayınları, İkinci Basım, Eylül 2017, İstanbul, 350 s., Resimli.
- Galeano, Eduardo; **Zamanın Ağızları** (*Bocas del tiempo, 2004, Deneme*), Çev. Bülent Kale, Sel Yayınları, Birinci Basım, Ocak 2018, İstanbul, 363 s., Resimli.
- Galeano, Eduardo; **Aynalar** (*Espejos- Una Historia Casi Universal, 2007, Deneme*), Çev. Süleyman Doğru, Sel Yayınları, Birinci Basım, Aralık 2009, İstanbul, 386 s., Resimli.
- Galeano, Eduardo; **Ve Günler Yürümeye Başladı** (*Los Hijos De Los Dias, 2012, Deneme*), Çev. Süleyman Doğru, Sel Yayınları, Birinci Basım, Kasım 2012, İstanbul, 403 s.
- Galeano, Eduardo; **Kadınlar** (*Mujeres, 2015, Deneme*), Çev. Süleyman Doğru, Sel Yayınları, Altıncı Basım, Ocak 2019, İstanbul, 197 s.
- Galeano, Eduardo; **Hikâye Avcısı** (*El cazador de historias, 2016, Deneme*), Çev. Süleyman Doğru, Sel Yayınları, Birinci Basım Ekim 2017, İstanbul, 262 s.